

IDIZ

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
Institute for Social Research in Zagreb

sociologija
i PROSTOR

sociology
and SPACE

50-a obljetnica pokretanja časopisa
Sociologija sela
(od 2007. *Sociologija i prostor*)

Okrugli stol (znanstveni skup):

RURALNI RAZVOJ HRVATSKE
Perspektive integriranog i održivog razvoja
ruralnih područja

Program i sažeci izlaganja

18. listopada 2013.
Gradska skupština Grada Zagreba
ulica sv. Ćirila i Metoda 5, Zagreb

Izdavač:
Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
Zagreb, 2013.

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
Institute for Social Research in Zagreb

50th Anniversary of the Journal *Rural Sociology - Sociology and Space*

Round Table (Scientific Conference):

**RURAL DEVELOPMENT OF CROATIA
Integrated and Sustainable Development
Perspectives in Rural Communities**

Program and Abstracts

18th October 2013
City Assembly Zagreb
St. Ćiril and Metod Street 5, Zagreb

Publisher:
Institute for Social Research in Zagreb
Zagreb, 2013

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
Institute for Social Research in Zagreb

**50-a obljetnica časopisa *Sociologija sela*
(od 2007. *Sociologija i prostor*)
održana je pod pokroviteljstvom predsjednika
Republike Hrvatske
prof. dr. sc. Ive Josipovića**

***Rural Sociology (since 2007 Sociology and Space) -
the 50th Anniversary Conference Held
Under the Auspices of the President of the Republic
of Croatia, Professor Ivo Josipović, Ph.D.***

Organizator:

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
Zagreb, Amruševa 11
Tel. +385 1 4810 264; fax: +385 1 4810 263
e-mail: idiz@idi.hr

Organizacijski odbor:

prof. emeritus dr. sc. Vlado Puljiz (predsjednik)

akademik Ivan Cifrić
prof. dr. sc. Maja Štambuk
dr. sc. Dušica Seferagić
Antun Petak, prof.
prof. dr. sc. Ankica Marinović
dr. sc. Saša Puzić
Karolina Vranješ, prof.
dr. sc. Anđelina Svirčić Gotovac
dr. sc. Adrijana Šuljok
dr. sc. Ana Maskalan

Urednica:

dr. sc. Anđelina Svirčić Gotovac

Prijelom:

Stjepan Tribuson, prof.

Prijevod:

Dobrića Vignjević, prof.

Lektura:

Danijela Erceg, prof.

Tisak:

Cekin d.o.o.

Naklada:

150 primjeraka

Tiskano u Hrvatskoj , 14. listopada 2013.
Tiskano uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta RH te
Zagrebačke županije.

ISBN 978-953-6218-53-0

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne
knjižnice u Zagrebu pod brojem 858118

Organizer:

Institute for Social Research in Zagreb
Zagreb, Amruševa 11
Tel. +385 1 4810 264; fax: +385 1 4810 263
e-mail: idiz@idi.hr

Organizing committee:

Professor Emeritus Vlado Puljiz, Ph.D. (Chairman)

Academician Ivan Cifrić
Professor Maja Štambuk, Ph.D.
Dušica Seferagić, Ph.D.
Professor Antun Petak
Professor Ankica Marinović, Ph.D.
Saša Puzić, Ph.D.
Professor Karolina Vranješ
Anđelina Svirčić Gotovac, Ph.D.
Adrijana Šuljok, Ph.D.
Ana Maskalan, Ph.D.

Editor:

Anđelina Svirčić Gotovac, Ph.D.

Layout:

Stjepan Tribuson, B.Sc. in Philosophy and Sociology

English Translation:

Dobriła Vignjević, B.A.

Lector:

Danijela Erceg, B.A.

Printed by:

Cekin d.o.o.

Circulation:

150 copies

Printed in Croatia, 14th October 2013
Published with support Ministry of Science, Education and Sports of the
Republic of Croatia and Zagreb County.

Sadržaj:

Uvodna riječ.....	7
Program okruglog stola (znanstvenog skupa).....	11
Sažeci izlaganja.....	20
Popis sudionika/ca, institucija i mail adresa.....	96

Uvodna riječ

Knjiga sažetaka pod nazivom *Ruralni razvoj Hrvatske. Perspektive integriranog i održivog razvoja ruralnih područja* istoimeni je okrugli stol (znanstveni skup) organiziran povodom 50-e obljetnice znanstvenog časopisa *Sociologija sela / Sociologija i prostor* (1963.-2013.) izdavača Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu. Obilježavanje ove značajne obljetnice časopisa održano je 18. listopada 2013. godine u Gradskoj skupštini Grada Zagreba pod pokroviteljstvom predsjednika Republike Hrvatske prof. dr. sc. Ive Josipovića. Obljetnica časopisa programski je sačinjena od svečanog i radnog dijela. Svečani dio sastojao se od promocije jubilar-nog broja časopisa, izložbe važnijih brojeva časopisa iz različitih uredničkih razdoblja i dodjele priznanja posebno zaslužnim znanstvenicima, urednicima i suradnicima časopisa iz prethodnih desetljeća. Radni dio odnosio se na navedeni okrugli stol i izlaganja s diskusijom. Knjiga sažetaka nastala je kao rezultat rada na organizaciji i obilježavanju 50-e obljetnice časopisa *Sociologija sela / Sociologija i prostor*, a sažeci svih sudionika, tiskani su na hrvatskom i engleskom jeziku. Ona je ujedno i svojevrsni dodatak jubilarnom broju časopisa *Sociologija i prostor* tiskanom ovom prigodom.

Navedeni okrugli stol organizacijski i sadržajno pomogao je odrediti „Organizacijski odbor za obilježavanje 50-e godiš-njice pokretanja časopisa *Sociologija sela* i nastavka izlaže-nja pod nazivom *Sociologija i prostor*“¹ zajedno sa sadašnjim

---

¹ Organizacijski odbor sačinjavali su sljedeći članovi: prof. emeritus dr. sc. Vlado Puljiz (predsjednik), akademik Ivan Cifrić, prof. dr. sc. Maja Štambuk, dr. sc. Dušica Seferagić, Antun Petak, prof., prof. dr. sc. Anki-ca Marinović, dr. sc. Saša Puzić, Karolina Vranješ, prof. dr. sc. Anđelina Svirčić Gotovac, dr. sc. Adrijana Šuljok, i dr. sc. Ana Maskalan.

Uredništvom². Odbor je bio sastavljen od dosadašnjih urednika časopisa i nekoliko dugogodišnjih suradnika, koji su angažirano sudjelovali u pripremi 50-e obljetnice časopisa i okruglog stola zamišljenog tim povodom. Vrsni eksperti ruralne problematike među njima: Vlado Puljiz, Antun Petak, Ivan Cifrić, i oni pozvani, Stipan Bilić, Ivo Nejašmić, Željko Mataga, svi z Hrvatske, te Đura Stevanović i Ksenija Petrovar iz Srbije, imali su značajnu ulogu uvodničara i svojim su izlaganjima otvorili skup te započeli raspravu u prvom dijelu okruglog stola.

U drugom dijelu nastavljeno je s važnim i zanimljivim izlaganjima domaćih i susjednih nam suradnika iz ruralne sociologije i srodnih područja (urbane geografije i urbane ekonomije): Alija Hodžić, Aleksandar Lukić i Dane Pejnović, Nenad Starc, svi iz Hrvatske, Sreten Vujović i Mina Petrović iz Srbije, te Franc Trček iz Slovenije. U ovom dijelu izlaganja sudjelovali su i uvaženi stariji glavni urednici *Sociologije sela* - Vlado Cvjetičanin i Svetozar Livada, koji su svojim dugogodišnjim iskustvom na specifičan način doprinijeli raspravi.

U trećem su dijelu predstavnici sociologije i sociologiji srodnih disciplina (arhitekture, urbane geografije, ruralnog turizma itd.) – Jasenka Kranjčević, Tatjana Gredičak, Damir Demonja i Vladimir Stojanović, Biserka Dumbović – Bilušić, Nataša Bokan, Anica Čuka i Jelena Zlatar – pokazali širok spektar tema iz ruralne tematike koje promišljaju na dobrobit ruralnog prostora i njegovih stanovnika.

---

² Uredništvo sačinjavaju: Anđelina Svirčić Gotovac (glavna i odgovorna urednica), Adrijana Šuljok (izvršna urednica), Ana Maskalan (urednica za prikaze), Stjepan Tribuson (tajnik).

Na kraju se može istaknuti da je na skupu sudjelovao velik broj eminentnih znanstvenika i izlagača iz Hrvatske, Srbije i Slovenije, uglavnom iz ruralnosociološke, ali i srodnih područja (demografije, agrarne ekonomije, urbane geografije, urbane ekonomije, arhitekture, ruralnog turizma, socijalne ekologije itd.). Ovako širok krug sudionika i izlagača govori u prilog važnosti i aktualnosti skupa i tema koje su se na njemu propitivale. Mogućnosti razvoja ruralnog prostora, koji uostalom obuhvaća veliki dio ukupnog teritorija Hrvatske, posebno bi trebale biti aktualne u vremenu globalizacijskih društvenih promjena koje su se već posljedično odrazile na nj. Strateške odluke o njegovom razvoju najčešće ne kolidiraju sa stvarnim potrebama prostora i stanovništva koje u njemu živi iako su već desetljećima demografski i ruralnosociološki pokazatelji upućivali na konkretne probleme (centralizacije, deagrarizacije, depopulacije, senilizacije, smanjenog udjela poljoprivrednika i mješovitog gospodarstva, nestanka zadruga, ruralizacije sela i mnoge druge) te moguća poboljšanja. Slična je situacija i u ruralnim prostorima susjednih nam zemalja, prvenstvo Slovenije i Srbije, o čemu je također bilo riječi. Kao izlagači na skupu pozvani su i predstavnici razina državne vlasti, odnosno ministarstva srodnih ovoj tematici, prvenstveno Ministarstva poljoprivrede, Ministarstva regionalnog razvoja i drugih, a u cilju zajedničkog znanstveno-stručnog dijaloga koji bi mogao utjecati na donošenje korisnih tzv. javnih politika. Koliko će, i hoće li, ovaj skup u tome imati utjecaja ostaje nam svima skupa ocijeniti u dogledno vrijeme.

Glavna i odgovorna urednica časopisa *Sociologija i prostor*

Dr. sc. Anđelina Svirčić Gotovac

Program okruglog stola (znanstvenog skupa):

11:00 - 12:00 - otvorenje skupa i predstavljanje jubilarnog broja časopisa te izložba izabranih brojeva časopisa kroz 50 godina.

Pozdravni govori:

- Predsjednik Republike Hrvatske prof. dr. sc. Ivo Josipović, pokrovitelj obilježavanja obljetnice časopisa
- Prof. dr. sc. Branislava Baranović, ravnateljica Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu
- Prof. dr. sc. Vlado Puljiz, predsjednik Organizacijskog odbora za obilježavanje obljetnice časopisa
- Dr. sc. Anđelina Svirčić Gotovac, glavna i odgovorna urednica

- Podjela priznanja zaslužnim urednicima i suradnicima časopisa.

12:00 - 12:30 - pauza za kavu

12:30 - 14:30 - 1. DIO OKRUGLOG STOLA: UVODNA IZLAGANJA

Antun Petak, prof. (moderator i dugogodišnji urednik *Sociologije sela*): *otvaranje skupa - Uloga znanstvenika i stručnjaka u razvoju ruralnog prostora*

Prof. emeritus dr. sc. Vlado Puljiz (predsjednik Organizacijskog odbora): *O stanju i trendovima razvoja hrvatskog sela*

Mr. sc. Stipan Bilić: *Poljoprivredni potencijali Hrvatske i njihova mogućnost u ruralnom razvoju*

Mr. sc. Željko Mataga: *Poljoprivreda i zadrugarstvo u ruralnom prostoru Hrvatske*

Prof. dr. sc. Đura Stevanović: *Učestvovanje stanovnika lokalnih zajednica u procesu obnove sela*

Akademik Ivan Cifrić: *Promjene i iskustvo ruralnog svijeta (kulture)*

Prof. dr. sc. Ivo Nejašmić: *Ostarjelost stanovništva ruralnih područja Hrvatske*

Prof. dr. sc. Ksenija Petovar: *Žene u selu - da li mogu biti ravnopravne bez imovine*

14:30 - 15:30 - pauza za ručak

15:30 - 17:00 - 2. DIO OKRUGLOG STOLA

(moderator Antun Petak)

Prof. dr. sc. Svetozar Livada: *Demografski slom bez društvenog i znanstvenog refleksa*

Vlado Cvjetičanin, prof.: *Mješovita gospodarstva i seljaci radnici u Republici Hrvatskoj*

Dr. sc. Alija Hodžić: *Rekompozicija sela i ruralni razvoj*

Dr. sc. Aleksandar Lukić; prof. dr. sc. Dane Pejnović: *Pluralnost hrvatske ruralnosti*

Dr. sc. Sreten Vujović: *Problemi ruralnog razvoja u postsocijalističkoj Srbiji*

Prof. dr. sc. Mina Petrović: *Stanovništvo seoskih područja u Srbiji: materijalna deprivacija i pretpostavke razvoja zasnovanog na lokalnim resursima*

Dr. sc. Franc Trček: *Bela krajina izgubljena u prijevodu - posttranzicijska dilema regionalnog razvoja ruralne periferne regije*

Prof. dr. sc. Nenad Starc: *Održivost, samodostatnost, marginalnost, inzularnost - mogu li zajedno na malom otoku?*

17:00 - 17:30 - pauza za kavu

17:30 - 19:00 - NASTAVAK 2. DIJELA OKRUGLOG STOLA
(moderatorica Anđelina Svirčić Gotovac, glavna urednica)

Dr. sc. Jasenka Kranjčević, dipl. ing. arh.: *Treba li ruralni prostor prostorno planiranje?*

Dr. sc. Tatjana Gredičak: *Mogućnosti razvoja ruralnog turizma u RH*

Dr. sc. Damir Demonja; dr. sc. Vladimir Stojanović:
Ruralni turizam: iskustva Hrvatske i Srbije

Dr. sc. Nataša Bokan: *Ekosela u Hrvatskoj: novo lice ruralnog*

Dr. sc. Biserka Dumbović Bilušić, dipl.ing.arh.: *Kra-
jolici - baština ruralnog prostora*

Doc. dr. sc. Anica Čuka: *Depopulacija i deagrarnizacija
- ključni čimbenici promjena otočnoga agrarnog krajo-
lika*

19:00 - ZAVRŠNA RIJEČ

Roundtable Programme (Scientific Conference):

11:00 - 12:00 - opening of the conference and presentation of the jubilee issue of the journal, exhibition of selected issues from the last 50 years.

Welcome addresses:

- President of the Republic of Croatia, Professor Ivo Josipović. Ph.D., patron of the conference
- Professor Branislava Baranović, Ph.D., Director of the Institute for Social Research in Zagreb
- Prof. dr. sc. Vlado Puljiz, Professor Vlado Puljiz, Ph.D. President of the Organizing Committee
- Anđelina Svirčić Gotovac, Ph.D., Editor-in-Chief

- Presenting awards to the journal's deserving editors and contributors.

12:00 - 12:30 - Coffee break

12:30 - 14:30 - PART ONE OF THE ROUND TABLE INTRODUCTORY PRESENTATIONS

Professor Antun Petak (moderator and longtime editor of *Rural Sociology*): *opening of the conference - Rural Space Development - The Role of Scientists and Professionals*

Professor Emeritus Vlado Puljiz, Ph.D. (President of the Organizing Committee): *Croatian Village - Situation Today and Development Trends*

Stipan Bilić, M.Sc.: *Agricultural Potential of Croatia in Rural Development*

Željko Mataga, M.Sc.: *Agriculture and Cooperatives in Rural Croatia*

Professor Đura Stevanović, Ph.D.: *Participation of local Communities in Village Renewal*

Academician Ivan Cifrić: *Changes and Experience of the Rural World (Culture)*

Professor Ivo Nejašmić, Ph.D.: *Ageing of Population in Rural Croatia*

Professor Ksenija Petovar, Ph.D.: *Can Women in the Village Be Equal Without Having Property?*

14:30 - 15:30 - Lunch break

15:30 - 17:00 - PART TWO OF THE ROUND TABLE

(moderator Antun Petak)

Professor Svetozar Livada, Ph.D.: *Demographic Collapse and No Social or Scientists' Re-ex Action*

Professor Vlado Cvjetičanin: *Mješovita gospodarstva i seljaci radnici u Republici Hrvatskoj*

Alija Hodžić, Ph.D.: *Village Recomposition and Rural Development*

Aleksandar Lukić, Ph.D.; Professor Dane Pejnović, Ph.D.: *Plurality of Rural Croatia*

Sreten Vujović, Ph.D.: *Problems of Rural Development in Post-socialist Serbia*

Professor Mina Petrović, Ph.D.: *Population of Rural Areas in Serbia: Material Deprivation and Further Development Assumptions Based on Local Resources*

Franc Trček, Ph.D.: *Bela Krajina Lost in Translation - Post-transition Dilemma of Regional Development in a Rural Peripheral Region*

Professor Nenad Starc, Ph.D.: *Sustainability, Self-sufficiency, Marginality, Insularity - Can They Go Together on a Small Island?*

17:00 - 17:30 - Coffee break

**17:30 - 19:00 - PART TWO OF THE ROUND TABLE
(continued)**

(moderator Anđelina Svirčić Gotovac, editor-in-chief)

Jasenska Kranjčević, Ph.D., B.S.Arch.: *Is Spatial Planning Necessary in Rural Areas?*

Tatjana Gredičak, Ph.D.: *Potential for Rural Tourism Development in Croatia*

Damir Demonja, Ph.D.; Vladimir Stojanović, Ph.D.:
Rural Tourism: Experience in Croatia and Serbia

Nataša Bokan, Ph.D.: *EcoVillages in Croatia: A New Face of Rurality*

Biserka Dumbović Bilušić, Ph.D., B.S.Arch.: *Landscape - Heritage of Rural Space*

Anica Čuka, Ph.D.: *Depopulation and Deagrarization - Key Factors of Change of Island Agricultural Landscape*

**19:00 - CLOSING REMARKS AND END OF THE
CONFERENCE**

Sažeci izlaganja / Abstracts

Antun Petak, prof.

Uloga znanstvenika i stručnjaka u razvoju ruralnog prostora

Razvoj ruralnog prostora temelj je gospodarske i društvene kohezije te napretka svake zemlje. Hrvatska nema proruralnu politiku razvoja i njezin je ruralni prostor devastiran. Najznakovitiji su gubitak ljudskog razvojno potentnog kapitala i gospodarsko nazadovanje. Dovršenjem deagrarizacije i deruralizacije čitava su područja ispražnjena, u onima zahvaćenim depopulacijom zadržalo se mahom staračko društveno-reproduktivno nesposobno poljoprivredno stanovništvo izloženo rizicima siromašenja i gubitka zdravlja, identiteta i samosvijesti. Na drugoj strani, iako Hrvatska sa 0,45 ha obradivog zemljišta po stanovniku spada u poljoprivrednim zemljištem srednje bogate zemlje, udjel poljoprivrede u BDP-u od 1999. do 2012. godine smanjen je od 7,8 na svega 4,24%. Štoviše, hrvatskom društvu zbog inzistiranja političkih elita na neoliberalnoj kapitalističkoj modernizaciji prijeti propadanje i gubitak poljoprivrede. Političke elite, suprotno tipu agrarne strukture, favoriziraju farmersko-poduzetnički model poljoprivrede koji u Hrvatskoj nikad nije postojao.

Izrada strategije i programa i sam proces razvoja hrvatskog ruralnog prostora traže odgovore za održiv razvoj, i to umreživanjem aktivnosti znanstvenika i stručnjaka referentnih profila, sa svim ostalim akterima ruralnog razvoja. U osiguravanju racionalnih (znanstvenih) osnova, monitoringu i poduzimanju korektivnih mjera u tom, *per definitionem*, interdisciplinarnom pothvatu posebno mjesto imaju sociolozi (sela) jer, obnova i razvoj sela tangiraju sam način reprodukcije ruralnih zajednica: ovise o sposobnosti konkretnih

zajednica za reprodukciju i sudjelovanje u rješavanju vlastitih problema, te svakoj valja pristupiti diferencirano.

Zbog teorijskih dvojbi o budućnosti (post)modernog seljaka, sela i poljoprivrede, te kontroverzi u europskom modelu obnove sela i rekonstrukcije europske industrijske poljoprivrede, u fokusu autorove pozornosti su uloga i mjesto (ruralne) sociologije kao fundamentalne i primijenjene znanosti i struke u pripremi i izradi koncepcije i modela integriranog i održivog ruralnog razvoja, usklađenog s urbanim razvojem. Okvire čine Weberov *Zweckrationalität* i prakticanje otvorene, slobodne i kritične znanosti.

Ključne riječi: ruralni razvoj, mreža aktera, uloga sociologa (sela).

Professor Antun Petak

Rural Space Development - The Role of Scientists and Professionals

Rural space development is the basis for socio-economic cohesion and progress of every country. In Croatia there is no pro-rural development policy and its rural space is devastated. The most indicative signs are the loss of developmentally potent human capital and economic recession. Deagrarization and deruralization have emptied complete areas and in those affected by depopulation old rural population has remained, incapable of social reproduction and exposed to the risk of poverty, loss of health, identity and self-awareness. On the other hand, even though Croatia with its 0.45 hectares of arable land per capita belongs to the countries medium-rich in agricultural land, the agriculture share in GDP fell from 7.8% to hardly 4.24% from 1999 to 2012. What is more, the Croatian society is threatened by collapse and loss of agriculture because political elites insist on neoliberal capitalism. Contrary to the type of agrarian structure, they favour the farmer-entrepreneur model which has never existed in Croatia before.

Scientists and professionals joined by all other relevant actors need to work together in creating rural space development strategies and finding answers for sustainable development. In this, *per definitionem*, interdisciplinary endeavour, rural sociologists play a special part ensuring rational (scientific) foundations, monitoring and correcting. Village renewal and development are about the very reproduction of rural communities: they depend on the power of individual communities to reproduce and participate in

solving their own problems. Therefore each community should be approached individually.

There are some theoretical doubts about the future of (post) modern farmers, villages and agriculture. There is some controversy about the European model of village renewal and reconstruction of industrial agriculture. That is why this author's focus is on the role and place of (rural) sociology in the making of a new concept of integrated and sustainable rural development, in harmony with urban development. In the framework of Weber's *Zweckrationalität* and open, liberal and critical science.

Key words: rural development, network of actors, role of (rural) sociologists.

Prof. emeritus dr. sc. Vlado Puljiz

O stanju i trendovima razvoja hrvatskog sela

Prvi dio: selo i poljoprivreda:

- Seoska područja, seoska naselja, seoska društva,
- Poljoprivreda kao ekonomsko uporište sela: nekad dominantna, danas sve manje zastupljena; kombinacija poljoprivrede i drugih djelatnosti,
- Tipovi seoskih gospodarstva: industrijska, obiteljska, samoopskrbna, djelomična (*part time*), rekreativna,
- Umjesto masovne - „kvalitetna“ poljoprivreda,
- Novo seosko poduzetništvo.

Drugi dio: promjene u seoskom načinu života:

- Demografska regresija ruralnih područja: depopulacija, niski natalitet, starenje stanovništva, generacijska neravnoteža,
- Urbani infrastrukturni sustavi u ruralnom području (električna energija, cestovna mreža, automobili, radio i televizija, vodovod, bijela kućanska revolucija),
- Nova komunikacijska sredstva u selu (mobiteli, kompjutori, Internet),
- Problem usluga, socijalne izolacije i siromaštva u seoskim područjima,
- Promjena dimenzija seoskih društava: umjesto široke obitelji, susjedstva i lokalne zajednice - socijalne mreže; oblici povezanosti sela s gradom i integracija prostora,
- Stvarno i virtualno seosko društvo.

Ključne riječi: pokretanje *Sociologije sela*, društveni kontekst, sastav Uredništva, glavni ruralno-sociološki projekti, inozemni suradnici, tematski brojevi i blokovi.

Professor Emeritus Vlado Puljiz, Ph.D.

Croatian Village - Situation Today and Development Trends

Part one: village and agriculture

- Rural areas, rural settlements, rural society.
- Agriculture, economic base of the village: dominant before, becoming less important today; combination of agriculture and other activities.
- Types of rural households: industrial, family, self-contained, part-time, recreational.
- Instead of mass agriculture - “quality“ agriculture.
- New rural enterprise.

Part two: changes in the rural way of life

- Demographic regression in rural areas: depopulation, low birth rate, ageing of population, generation disbalance.
- Urban infrastructure in rural areas (electricity, road network, cars, radio and television, water supply, household appliances).
- New means of communication in the village (mobile phones, personal computers, Internet).
- Problem of services, social isolation and poverty in rural areas.
- Changes in the rural society: instead of extended families, neighbours and local communities - social network; villages and towns connected and space integrated.
- Real and virtual rural society.

Key words: foundation of the journal *Rural Sociology*, social context, editorial board, principal projects of rural sociology, foreign contributors, thematic issues and blocks.

Mr. sc. Stipan Bilić

Poljoprivredni potencijali Hrvatske i njihova mogućnost u ruralnom razvoju

Poljoprivredni potencijali Hrvatske poljoprivredne su površine od oko 3 milijuna hektara. Nažalost, mi smo na „nagovor“ europskih stručnjaka, koji su nam „pomagali“ i pružali stručnu pomoć kod preustroja poljoprivredne statistike, smanjili stvarne površine i u skladu s njihovim prijedlogom prijavili Europi da koristimo samo 1 290 000 ha. Ulaskom u EU predmet zajedničke poljoprivredne politike ove su umanjene površine. Po europskoj dosadašnjoj praksi, ovu bismo razliku od 1,7 mil. ha mogli koristiti za proizvodnju, ali to ne smije biti proizvodnja hrane.

U europskim zemljama razvijene poljoprivrede 80% proizvodnje dolazi s imanja koja imaju više od 60 ha, a politika poticaja u EU - prema usvojenim dokumentima - potrebna je sve dok veličina poljoprivrednog imanja ne bude u prosjeku 80 ha (Česi su kod pretvorbe svoje socijalističke poljoprivrede napravili takav program da im je sada veličina imanja u prosjeku 80 ha). Na imanju takve veličine zaposlen je vlasnik s prosječno 68 sati rada tjedno, pomaže mu supruga s 48 sati rada i ima još jednog zaposlenog radnika (sve u prosjeku). Prema ovome, na ovih prijavljenih 1,2 mil. ha, da bismo imali konkurentna imanja trebalo bi biti cca 16 000 obiteljskih imanja gdje bi radili supružnici i još po jedan radnik, pa ovakva poljoprivreda ima potencijal angažirati manje od 50 000 osoba. Ovi podaci prikazuju poželjan cilj, a iako će stvarnost uvijek odstupati, sigurno je da u poljoprivredi ne može biti angažirano kao do sada cca 170 000 obiteljskih imanja (s dvoje manje ili više angažiranih u

proizvodnji) i još cca 12 000 zaposlenih u poljoprivrednim poduzećima. Danas zaposleni u poljoprivrednim poduzećima isporučuju na tržište otprilike 63% ukupne ponude iz domaće poljoprivredne proizvodnje, pa je posve jasno koliko postojeća poljoprivreda može angažirati radne snage. Ako se nekada ostvari cilj da nam EU prizna poljoprivredni potencijal od cca 3 mil. ha i da taj potencijal u potpunosti iskoristimo na europski optimalni način, u poljoprivredi može biti angažirano najviše 120 000 osoba, odnosno 80 000 bračnih parova i još 40 000 zaposlenika. U zemljama gdje je poljoprivreda razvijena, a to su ujedno i razvijene zemlje, poljoprivreda ima udio u BDP-u do najviše 5%. Zauzimati se za drugačiju poljoprivredu i na nju vezati veliki broj nezaposlenih u suštini znači zauzimati se za vječno siromaštvo.

Ključne riječi: ruralni razvoj, poljoprivredni potencijali Hrvatske, poljoprivredna proizvodnja.

Stipan Bilić, M.Sc.

Agricultural Potential of Croatia in Rural Development

Croatian agricultural potential are about 3 million hectares. Unfortunately, persuaded by European experts who have “helped“ us with their professional advice regarding agricultural statistics, we have reduced the actual size of the land and in accordance with their suggestions reported the use of only 1,290,000 hectares. After joining the European Union, this reduced area is the subject of the common agricultural policy. According to the existing European practice, the remaining 1,700,000 hectares can be used for production, as long as it is not food production.

In the European countries with developed agriculture, farms larger than 60 hectares cover 80% of the production and, in accordance with the EU documents on incentives policy, the incentives are needed until the average farm is 80 hectares large (the Czechs have transformed their socialist agriculture so that their average farm now has 80 hectares). On such a farm work the owner (68 hours per week on average), his wife (48 hours per week) plus one more hired worker. In order to be competitive on 1,290,000 hectares we would need to have about 16,000 family farms with a husband, a wife and another worker, which means fewer than 50,000 people engaged in agriculture. Although these figures present a desirable goal and the real figures will always vary, it is still clear that in future it will be impossible to engage in agriculture today's 170,000 family farms with two people working in production plus about 12,000 more people employed in various agricultural companies which deliver to the market approximately 63% of the to-

tal domestic production. It is obvious that now agriculture workforce is quite large. If we ever achieve our goal and the EU recognizes our 3 million hectares and this potential is fully used, at most 120,000 people, that is, 80,000 married couples plus 40,000 employees, can work in agriculture. In developed countries the agriculture share in the total GDP is maximum 5%. If we choose different agriculture with a lot of unemployed people, we choose eternal poverty.

Key words: rural development, agricultural potential of Croatia, agricultural production.

Mr. sc. Željko Mataga

Poljoprivreda i zadrugarstvo u ruralnom prostoru Hrvatske

Teze za izlaganje:

* Razvoj ruralnoga prostora može biti uspješan ako se sinkronizirano provodi više mjera: ekonomskih, tehnoloških, organizacijskih, socijalnih, poticajnih, edukacijskih, ekoloških.

* Razvoj agroindustrije ne može se razmatrati odvojeno od razvoja cjeline ruralnog prostora.

Agrar jest temeljna infrastrukturna gospodarska djelatnost, ali ne može zaposliti više od 30% ukupnoga ruralnog stanovništva.

* U izlaganju posebno želim istaknuti značaj poljoprivrede i zadrugarstava za razvoj ruralnoga prostora u Hrvatskoj: Do 1990. god. agrar jest relativno najrazvijeniji segment hrvatskoga gospodarstva. Izvozni je suficit iznosio 500 mil. \$. Danas je izvozni deficit agrara 1 mlrd. \$. Kratko ću obrazložiti uzroke takvoga pada agrarne proizvodnje u cjelini.

* Na koncu ću se založiti za nužnost izrade cjelovite strategije ruralnoga razvoja te dati naznake nekih mjera koje bi takva strategija trebala sadržavati:

- Stanje u zadrugarstvu nije jedini, ali jest temeljni uzrok urušavanja agrarne proizvodnje u cjelini.
- Izraditi novu zadružnu legislativu, jer postojeća nije usklađena sa standardima zemalja Europske unije.

- Razvojnu i poticajnu politiku usmjeravati u realizaciju zadružnih projekata.
- Izmijeniti sustav potpora u poljoprivredi.
- Razvoj zasnivati na diverzifikaciji ekonomije, koja se oslanja na lokalne prednosti i posebnosti svakoga područja: prateće djelatnosti agroindustrije, obrtništvo, turizam, arhitektonsko nasljeđe, kulturna baština.

Ključne riječi: razvoj ruralnog prostora, agrar, razvoj agroindustrije, lokalne posebnosti.

Željko Mataga, M.Sc.

Agriculture and Cooperatives in Rural Croatia

Some theses for the presentation:

* Rural space development can be successful if measures are taken simultaneously in economy, technology, organization, society, incentives, education, ecology.

* Agro-industrial development is not separate from the complete rural space development.

Agriculture is the basic economic activity but cannot employ more than 30% of the total rural population.

* In my presentation I wish to emphasize the importance of agriculture and cooperatives for the rural space development in Croatia.

Until 1990 agriculture was the most developed segment of the Croatian economy. The export surplus was \$500 million. Today the export deficit in agriculture is \$1 billion. I will try to briefly explain such a fall in agricultural production.

* Finally, it is crucial to build a comprehensive rural development strategy. Some guidelines are suggested:

- The situation in cooperatives is not the only one, but is the main reason for the fall in agricultural production.
- It is necessary to draft new cooperative legislation because the existing legislation is not harmonized with the EU standards.
- Development and incentives policies should be directed towards the realization of cooperatives' projects.

- Support for agriculture should be changed.
- Development should be based on diversified economy which uses advantages and specific qualities of each region: crafts, tourism, architectural and cultural heritage.

Key words: rural space development, agriculture, agro-industrial development, specific local qualities.

Prof. dr. sc. Đura Stevanović

Učestvovanje stanovnika lokalnih zajednica u procesu obnove sela

Teoretska pozadina strateških promena u razvoju seoskih područja nije samo rezultat promišljanja inspirisanih opservacijom kriznih pojava u sadašnjosti, već i ponovnog otkrivanja davno zaboravljene i često omalovažavane tradicije kako u društvenoj misli, tako i u društveno ekonomskom životu. U ovom radu se mehanicističko-funkcionalističkom gledištu suprotstavlja razmišljanje iz drugog načela koje organizuje društveni sistem, iz načela društvene odgovornosti za zajedničko dobro. Učešće stanovnika sela u planiranju i realizaciji njegove obnove čini se društveno i naučno aktuelnim iz više razloga. Prvo, ako prihvaćeni procesi dovede do očiglednog poboljšanja uslova života na seoskim prostorima, treba imati u vidu iskustva, mišljenja i zahteve stanovnika tih područja i uzimati ih kao najveće eksperte u procesima koji se njih tiču. Drugo, angažovanje stanovnika sela stvara uslove za njihovo učestvovanje u planiranju i realizaciji plana razvoja sela, što dovodi do jače identifikacije sa mestom stanovanja. Treće, prevazilaženje stagnacije razvoja sela u najvišem stepenu zavisi i od aktivnosti njihovih stanovnika.

Pristup u odnosu na koji obnova sela može da se sprovede jedino aktivnim učešćem njegovih stanovnika, označava u krajnjoj konsekvenci i promenu modela prihvatanja političkih odluka, za šta jednako stanovnici, kao i oni koji ih predstavljaju u politici treba da nauče nova pravila igre. Široko učešće u procesu donošenja odluka ima ne samo podela odgovornosti i rizika, nego i podela vlasti. Zajednič-

ko planiranje pojavljuje se kao zajednički društveni i naučni proces svih zainteresovanih: stanovnika, mesnih političara, planera, predstavnika administracije... Nužno je da pokret obnove sela bude iznad interesnih granica grupa, partija, udruženja. Politika prema selu i poljoprivredi treba da bude nacionalna i državna.

Ključne reči: obnova sela, učestvovanje stanovnika lokalne zajednice, zajedničko planiranje, podela odgovornosti, podela vlasti.

Professor Đura Stevanović, Ph.D.

Participation of local Communities in Village Renewal

A theoretical background for strategic changes in the development of rural areas is not only inspired by observation of the current crisis. It is also a rediscovery of a long forgotten and often underrated tradition in social thought and socio-economic life. This paper contrasts the mechanical-functional point of view with a different principle: social responsibility for the common good. Participation of inhabitants in the planning and realization of village renewal seems socially and scientifically relevant for a number of reasons. Firstly, if adopted processes evidently improve life in rural areas, then experience, opinions and demands of the local people need to be considered and they themselves taken for the biggest experts in matters that concern them. Secondly, their involvement in planning and implementation of plans ensures their strong identification with their village. Thirdly, the activity of inhabitants helps overcome the village stagnation more than anything else.

The approach which comprises active participation of the local community in village renewal also means a new model of accepting political decisions for which both the inhabitants and their political representatives need to learn the new rules. Taking part in decision-making means sharing risk, responsibility and power. Village renewal becomes a social and scientific process in which everybody takes interest: local people, politicians, planners, administrative workers... This process transcends interest groups, parties, associations. Rural agricultural policy should be the national, state policy.

Key words: village renewal, local community participation, joint planning, distribution of responsibility, distribution of power.

Akademik Ivan Cifrić

Promjene i iskustvo ruralnog svijeta (kulture)

Autor problematizira promjene ruralne kulture (društva) i moguća iskustva za modernu kulturu (društvo). Nestajući stabilan lokalni svijet poznat je, a novonastajući je nepoznat i destabilizirajući.

Društvo u kojemu živimo različito se nominira kao moderno, rizično društvo itd. a za ovu priliku možemo reći da se radi o *društvu promjena* u kojemu se odražava vremenitost svih struktura - prijašnjih i novonastalih. Neke imaju obilježja *istodobne neistodobnosti*. Tako je i sa seljačkim društvom odnosno ruralnom kulturom. Utjecajem industrijalizacije i urbanizacije ona nestaje ali je njezino povijesno iskustvo dragocjeno za industrijsko društvo. Pritom su važne dvije poruke seljačkog društva, odnosno ruralnog svijeta: socijalnoekološki metabolizam i sustav vrednota/vrijednosti koje su jamčile stabilnost i održivost zajednice odnosno toga društva tj. ruralne kulture (materijalna, socijalna i duhovna). Akceptira li moderno društvo i hrvatsko društvo pozitivna iskustva predmodernog seljačkog društva?

Nekada je (malo) selo bilo u velikom svijetu, a danas je veliki svijet u selu u kojemu se zbiva proces nestajanja lokalno, a istodobno povećana njegova važnost u kontekstu identiteta, zaštite okoliša/prirode i poželjnih promjena (razvoja). Ruralne promjene mogu se pratiti kao promjene *ekološkog kompleksa*: promjene stanovništva, okoliša, tehnologije i socijalne organizacije. Istodobno se ruralni svijet može promatrati kao svijet zahvaćen modernizacijom ali i *kulturna entropija*. Što je u perspektivi ruralni razvoj ako

ne nastavak industrijalizacije? Izgubi li ruralni svijet svoj (zemljopisni i kulturni) identitet to bi bio kraj ruralnosti.

Seljani danas zahvaljujući procesu *globalizacije* istodobno žive na *tri razine društvenosti*: lokalnoj, nacionalnoj (regionalnoj) i globalnoj. Globalizacija djeluje dvojako: na lokalno djeluje destruktivno, a globalno djeluje kao konstruiranje „novog svijeta“.

U prošlom stoljeću je osnovni pravac fizičke migracije stanovništva bio „put u grad“ i prihvaćanje urbanih vrijednosti. Na svjetskoj razini raste broj višemilijunskih gradova, ali se povećava i siromaštvo u njima. Otuda izazovno pitanje: je li moguć (potreban) *povratak selu*? Povratak nema primarno fizičko značenje nego vrijednosno tj. može li suvremena civilizacija tendencijski mijenjati sustav vrijednosti liberalnog kapitalizma, a time i globalni smjer razvojnih promjena?

Ključne riječi: ekološki kompleks, identitet, kulturna entropija, ruralni razvoj, selo.

Academician Ivan Cifrić

Changes and Experience of the Rural World (Culture)

The author examines changes in the rural culture (society) and possible impact on the modern culture (society). The disappearing, stable local world is familiar. The one in formation is unknown and destabilizing.

The society we live in is called modern, risk society etc. and in this context we could say that it is the *society of change* in which co-exist all structures - past and present. Some are characterized by *existing simultaneously and not being from the same time*. The same is true for the rural society or culture. Under the influence of industrialization and urbanization it disappears, but its historical experience is precious for the industrial society. Two messages of the rural society and rural world are crucial: socioecological metabolism and the system of values which guarantee the stability and sustainability of the community, the society, the rural culture (material, social, spiritual). Does modern society and Croatian society accept the positive experience of the pre-modern rural society?

Before, the (small) village was in the big world and today the big world is in the village where the local process of disappearing is ongoing, and yet the importance of village is growing in the context of identity, environment protection and desirable development. Rural changes can be perceived as changes of the *ecological complex*: changes of population, environment, technology and social organization. At the same time the rural world can be seen as affected by modernization, but as *cultural entropy* as well.

What is the future of rural development if not the continuation of industrialization? If the rural world were to lose its (geographical and cultural) identity, that would be the end of rurality.

Because of *globalization*, villagers today live *three levels of social existence* simultaneously: local, national and global. Globalization creates a double effect: it is destructive locally and globally it constructs “the new world“.

In the last century, the main direction of population migrations was the town. Urban values were accepted. At the global level, the number of cities with several million people grew but poverty in them increased. So, the question arises: is *the return to village* possible (necessary)? It is not primarily about the physical return, it is about the question of value: can modern civilization intentionally change the system of values of liberal capitalism and thus the global direction of development?

Key words: ecological complex, identity, cultural entropy, rural development, village.

Prof. dr. sc. Ivo Nejašmić

Ostarjelost stanovništva ruralnih područja Hrvatske

U radu se razmatra stupanj ostarjelosti stanovništva ruralnih područja Hrvatske. Obradeni su statistički podaci za 6508 seoskih naselja. Korišten je i poseban model bodovnog pokazatelja ostarjelosti. Tipizacija koja se temelji na bodovnoj vrijednosti ima sedam tipova (stupnjeva) ostarjelosti: 1- na pragu starenja, 2 - starenje, 3 - starost, 4 - duboka starost, 5 - vrlo duboka starost, 6 - izrazito duboka starost i 7 - krajnje duboka starost.

Ukupno stanovništvo ruralnih naselja pripada 4. tipu. Izračun za stanovništvo gradskih naselja pokazuje također pripadnost 4. tipu (razlika je svega pola boda). Očigledno je proces demografskog starenja ušao u kasnu fazu u kojoj su se izgubile razlike između stanovništva urbanih i ruralnih naselja. Premda je opća slika više-manje očekivana, ipak zapanjuje podatak da je u 45% općina/gradova (od ukupno 556) stanovništvo ruralnih naselja zahvaćeno vrlo visokim stupnjem ostarjelosti (5. do 7. stupnja). Ostale općine uglavnom pripadaju 3. (16,5%) i 4. tipu ostarjelosti (37,9%). Niti jedna općina ne pripada 1. tipu, a svega jedna 2. tipu.

Na djelu je proces homogenizacije hrvatskog ruralnog prostora u smjeru sve višeg stupnja ostarjelosti stanovništva. Ruralna područja nemaju bioreprodukcijske moći za možebitni demografski opravak. Stoga se nameću pitanja: Tko bi trebao biti nositelj njihovog oporavka? Mogu li to biti gradovi koji i sami boluju od depopulacije, denataliteta i demografskog starenja?

Ključne riječi: seoska naselja, tipizacija ostarjelosti, visok stupanj ostarjelosti ruralnog stanovništva, demografski oporavak.

Professor Ivo Nejašmić, Ph.D.

Ageing of Population in Rural Croatia

The paper examines the ageing of population in rural Croatia. Statistical data for 6,508 settlements and a special model based on scores have been used. Thus old age typification has seven types (degrees): 1) on the verge of ageing, 2) ageing, 3) age, 4) old age, 5) very old age, 6) deeply advanced old age and 7) extreme old age.

The total population of rural settlements belongs to type 4. The same goes for urban population (the difference is only half a point). It is clear that the process of demographic ageing has reached its late stage: there is little difference between rural and urban settlements. Although the general picture is more or less expected, it is still astonishing that the rural population in 45% of towns/municipalities (out of 556) fall into 5-7 type of old age. The rest of municipalities mainly belong to type 3 (16.5%) and 4 (37.9%). Not a single municipality belongs to type 1 and only one to type 2.

The process of rural space homogenization in Croatia is ongoing: the population is growing older and older. Rural areas lack bioreproductive power to turn the process round and direct it towards demographic recovery. The question is: who can help their revival? Is it the towns which themselves suffer from depopulation, denatality and demographic ageing?

Key words: rural settlements, old age typification, very old age of rural population, demographic recovery.

Prof. dr. sc. Ksenija Petovar

Žene u selu - da li mogu biti ravnopravne bez imovine

U razmatranjima izgleda za unapređenje razvoja seoskih područja u Srbiji i drugim državama sa sličnim nasleđem, čini se da je jedno od ključnih pitanja ko su potencijalni akteri u definisanju i sprovođenju politika ruralnog razvoja. To pitanje je aktualno i stoga što se u toku poslednjih nekoliko godina u Srbiji pokazuje da usvojene strategije i programi razvoja poljoprivrede i seoskih područja prihvataju mnoge mere i politike koje su pokazale dobre rezultate u zemljama Evropske unije. U *Koncepciji ruralnog razvoja* naročito se podvlači važnost koncepta diverzifikacije aktivnosti u seoskom području i uvođenja novih aktivnosti izvan poljoprivrede, što će za posledicu imati tražnju nove i drukčije radne snage na selu. Po našem sudu, ključnu ulogu u pomenutim politikama mogu imati mlađe žene (u starosnoj dobi od 20 do 50 godina). Međutim, kako pokazuju tri poslednja Popisa stanovništva (1991., 2002. i 2011.) žene u starosnoj dobi od 20 do 50 godina u većem procentu nego muškarci napuštaju seoska naselja i odlaze u gradove ili inostranstvo. Tema specifičnih migracija žena iz seoskih naselja nije bila predmet sistematskih istraživanja niti ozbiljnijih javnih rasprava, nego je obrađivana u okviru analiza opštih migracionih tokova iz seoskih ka gradskim naseljima, između republika bivše Jugoslavije i migracija van zemlje. Nema sumnje da je (loš) položaj žena u seoskim naseljima osnovni uzrok pojačane migracije, a u tome treba izdvojiti nekoliko razloga: (1) Imovinska nesigurnost žena i zavisnost/podređenost, naročito u poljoprivrednim domaćinstvima; (2) Ekonomska zavisnost od drugih članova domaćinstva i podređen položaj u višegeneracijskom domaćinstvu; (3) Sla-

bi izgledi za zapošljavanje van domaćinstva; (4) Odsustvo institucionalizovane podrške u ostvarivanju ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava; (5) Slaba opremljenost seoskih naselja uslugama od značaja za kvalitet života i ostvarivanje osnovnih socijalnih i kulturnih prava; i (6) Slaba sposobnost udruživanja radi ostvarivanja zajedničkih interesa kao što su organizacije civilnog društva, žensko zadrugarstvo, te druge forme samoorganizovanja i udruživanja.

Ključne riječi: politika ruralnog razvoja, žene u selu, koncept diverzifikacije aktivnosti u seoskom području, Srbija.

Professor Ksenija Petovar, Ph.D.

Can Women in the Village Be Equal Without Having Property?

When considering the chances of rural development in Serbia and other countries with similar heritage, one of the major questions is: who are the potential actors who define and implement rural development programs? This is a real issue because rural and agriculture development strategies in Serbia in recent years have adopted measures and policies which have showed good results in the EU countries. In *The Concept of Rural Development* diversification of activities in rural areas is especially emphasized as well as new non-agricultural activities. They will require new and different workforce. We believe that younger women (between 20 and 50 years of age) might play a key role in these changes. But according to the last three censuses (1991, 2002 and 2011), a bigger percentage of women aged 20-50 than men leave rural settlements and move to towns or abroad. The theme of specific migrations of women from rural settlements has not been systematically researched or seriously publicly debated. It has only been analysed within general migrations from rural to urban settlements, migrations in former Yugoslavia republics and migrations abroad. There is no doubt that the principal cause of numerous migrations is the (bad) position of women in rural settlements for which the following reasons need to be mentioned: (1) uncertainty related to property, dependence/inferiority, especially in agricultural households, (2) economic dependence on other members of the household and inferior position in multigenerational households, (3) low chances of employment outside the household, (4) no institutional

support for economic, social and cultural rights, (5) no services in rural areas which improve the quality of life or help exercise one's basic social and cultural rights and (6) weak efforts to join together and fight for common interest, such as civil society organizations, women's cooperatives and other forms of self-organization and association.

Key words: rural development policy, women in the village, diversification of activities in rural areas, Serbia.

Prof. dr. sc. Svetozar Livada

Demografski slom bez društvenog i znanstvenog refleksa

Demografsko stablo hrvatskog korpusa, prije svega onog njegovog dijela u ruralnom prostoru, je uništeno depopulacijom izazvanom modernizacijskim procesima i mehaničkim slomom, ratom. Prosječna starost sveukupnog stanovništva 2011. godine je preko 40 godina, populacije Srba u Hrvatskoj 53,1 godinu a onog njezinog dijela u ruralnim krajevima 58,5 godina. To je teže od demografskog sloma, jer povratnici nepovoljne spolne i dobne strukture (mahom starice i starci) žive u seoskim prostorima bez održivog razvoja, u patuljastim naseljima bez institucija, zadržavajući jednu trećinu katastarskih površina. Tu ne postoji mogućnost obnove života. Ruralno je stanovništvo i tzv. pretvorbom dovedeno do biološkog slabljenja pa najproduktivnije generacije po tzv. degresivnoj skali mortaliteta umiru tri i pol godine ranije. Da bi se pristupilo složenoj i kompleksnoj obnovi demografskih struktura, nužne su brojne znanstvene pretpostavke na društvenom, demografskom i kulturno-antropološkom polju. Prva od njih su interdisciplinarna sociodemografska istraživanja reprodukcije stanovništva. Reprodukcijska stanovništva složen je problem multikauzalne i multidimenzionalne prirode. Međutim, onaj tko posjeduje znanstvene pretpostavke ima uvjete za planiranje u ekonomiji, socijalnoj politici, kulturi i sveukupnom razvoju zajednice. Zbog toga kao znanstvenici moramo razmotriti svu složenost ove problematike kojom smo zatečeni. Za potrebe populacijske politike nužne su interdisciplinarne demografske analize širokog spektra.

Ključne riječi: ruralni prostor, demografski slom, populacijska politika, sociodemografska istraživanja.

Professor Svetozar Livada, Ph.D.

Demographic Collapse and No Social or Scientists' Reflex Action

Croatian demographic structure, especially in rural areas, has been radically changed by depopulation, brought about by modernization processes and the Homeland War. In 2011 the average age of the total population was over 40, of the Croatian Serbs 53.1 and of the population in rural areas 58.5. This is worse than demographic collapse. The gender and age structure of the returnees is unfavourable: they are mainly old men and women who live in villages without sustainable development projects, in tiny settlements with no institutions, retaining one third of cadastral parcels. There is no revitalization option here. In the so-called transformation there was biological weakening of rural population, so the most reproductive generations on the so-called degressive mortality scale die three and a half years earlier. In order to start a complicating and complex demographic renewal, a lot of social, demographic and cultural anthropological study is to be done. The first are scientific interdisciplinary socio-demographic studies of population reproduction. Population reproduction is a multi-causal and a multidimensional issue. But if you possess scientific knowledge, you have prerequisites for economic, social and cultural planning and the total community development. Scientists need to face the complex problem we are having today. The population policy requires broad interdisciplinary demographic analyses.

Key words: rural space, demographic collapse, population policy, socio-demographic research.

Vlado Cvjetićanin, prof.

Mješovita gospodarstva i seljaci radnici u Republici Hrvatskoj

(1) Tema „Mješovita gospodarstva i seljaci-radnici“ bila je dominantna tema časopisa *Sociologija sela*. Ona je na neki način predstavljala sublimat i svojevrsnu sintagmu društvenih promjena koje su zahvatile naše selo i poljoprivredu sredinom prošlog stoljeća.

Kratak pregled zastupljenosti ove teme u časopisu.

(2) Masovna pojava mješovitih gospodarstava i seljaka-radnika u neposrednoj je vezi sa intenzivnim razvojem privrede, posebno industrije, u tom razdoblju (stopa privrednog rasta u pojedinim godinama prelazila je 7%), što je pokrenulo intenzivan proces deagrarizacije i raslojavanja poljoprivrednih gospodarstava i seljaštva.

Kratak pregled pokazatelja ekonomskog razvitka zemlje i procesa deagrarizacije i raslojavanja seljaštva.

(3) Istraživanja sela i poljoprivrede bila su usmjerena na različite strukture gospodarstava, posebno mješovitih (prema veličini, proizvodnoj orijentaciji, broju aktivnih članova, i dr.), kao i na različita obilježja zaposlenih s gospodarstva u nepoljoprivrednim djelatnostima, prije svega u industriji (po kvalifikacijama, visini dohotka, udaljenosti radnog mjesta od domicilnog naselja, prema spolu, i dr.).

Kratak pregled rezultata istraživanja objavljenih u časopisu *Sociologija sela*.

(4) Istraživanja su pokazala da su ocjene uloge i funkcije mješovitih gospodarstava i socijalnog sloja seljaka-radnika

u poljoprivredi i društvu općenito, uglavnom bile pozitivne (u pogledu unapređenja poljoprivredne proizvodnje putem ulaganja i inovacija, povećanja kupovne moći, životnog standarda, u pogledu olakšavanja ekonomskog razvitka društva, i dr.).

Kratak pregled ocjena (pozitivnih i negativnih) u radovima objavljenih u časopisu *Sociologija sela*.

(5) Iskustva drugih zemalja u odnosu na mješovita gospodarstva i socijalni sloj seljaka-radnika.

Kratak pregled saznanja iz priloga objavljenih u časopisu *Sociologija sela*.

(6) Budućnost mješovitih gospodarstava i socijalnog sloja seljaka-radnika.

Oblici preobrazbe mješovitih gospodarstava i socijalnog sloja seljaka-radnika u ekonomski razvijenim zemljama (iskustva Japana, Njemačke, SAD i dr.).

Ključne riječi: časopis *Sociologija sela*, mješovito gospodarstvo, socijalni sloj seljaka-radnika, deagrarizacija, raslojavanje, industrijalizacija, privredni rast, struktura, uloga i funkcija, iskustvo, oblici probrazbe.

Professor Vlado Cvjetićanin

Mixed households, peasants-workers in the Republic of Croatia

(1) “Mixed households, peasants-workers“ was a dominant theme in *Rural Sociology*. It outlined the social changes in our village and agriculture in the middle of the 20th century.

A brief overview of the theme in the journal

(2) A large number of mixed households and peasants-workers was closely related to the intensive economic development, especially industrial development (economic growth rate exceeded 7% in some years). That led to intensive deagrarization and the social stratification of the peasantry.

A brief overview of the country’s economic growth, deagrarization and peasants-workers.

(3) Research on village and agriculture was directed to different structures of households, especially mixed households (according to size, type of their production, number of active members etc.) and characteristics of household members employed in non-agricultural activities (their qualifications, income, gender, how far from home they were employed etc.).

A brief overview of the results published in *Rural Sociology*.

(4) Research showed that the role and function of mixed households and peasants-workers in agriculture and society in general were mostly positive (agricultural production advanced because of investments and innovations, purchas-

ing power and the standard of living increased, economic development quickened etc.).

A brief overview of comments (positive and negative) from works published in *Rural Sociology*.

(5) Other countries' experience in mixed households and the social class of peasants-workers.

A brief overview of information gained from articles published in *Rural Sociology*.

(6) The future of mixed households and the social class of peasants-workers.

How mixed households and the class of peasants-workers change in developed countries (examples of Japan, Germany, the United States of America etc.).

Key words: *Rural Sociology*, mixed households, social class of peasants-workers, deagrarization, stratification, industrialization, economic growth, structure, role and function, experience, forms of transformation.

Dr. sc. Alija Hodžić

Rekompozicija sela i ruralni razvoj

Ruralnu renesansu društava zapadne Europe, a u odnosu na prethodni, kapitalizmom proizveden, period (dekompozicija), Bernard Kayser je nazvao rekompozicijom. Radi se o promjeni socijalne strukture suvremenog sela i ukupnog načina života seoskog stanovništva.

U ovom će se izlaganju ovakav uvid u stanje suvremenog sela provjeravati na podacima o socijalnoj strukturi seoskog stanovništva i raširenosti (urbane) opreme seoskih domaćinstava (kao „pogodnostima svakodnevnog života“) s posebnim osvrtom na seoska domaćinstva s poljoprivrednim gospodarstvom. Podaci su prikupljeni u anketi IDIZ-a 2004. godine na reprezentativnom uzorku punoljetnog stanovništva Hrvatske. Suvremena „ruralnost“ se ovdje ne tretira kao suprotnost „urbanosti“ već kao kontinuum modernizacijskog procesa transformiranog seoskog društva.

Ključne riječi: rekompozicija, ruralnost, socijalna struktura, modernizacija.

Alija Hodžić, Ph.D.

Village Recomposition and Rural Development

Bernard Kayser calls the rural renaissance of Western European societies, in contrast to the previous, capitalist period of decomposition, recomposition. The social structure of modern village and the complete way of life of rural population have changed.

This presentation examines the modern village, the social structure of its population and (urban) rural household appliances (which improve the quality of everyday life), with special attention paid to agricultural households. The data come from the 2004 survey conducted by the Institute for Social Research on a representative sample of adult population of Croatia. Modern “rurality” is not contrasted to “urbanity”; it is simply a continuum of the rural society life, transformed by modernization processes.

Key words: recomposition, rurality, social structure, modernization.

Dr. sc. Aleksandar Lukić; prof. dr. sc. Dane Pejnović

Pluralnost hrvatske ruralnosti

Sredinom prošlog stoljeća Hrvatska je bila pretežito poljo-privredna i seoska zemlja. U vremenu kraćem od ljudskog života, do osvita 21. stoljeća, ta se slika u kolopletu društvenih i gospodarskih procesa stubokom izmijenila. „Izvan-gradsku“ Hrvatsku danas nije moguće jednoznačno odrediti jer ona više nije tek selo i agrarni pejzaž kakve često nosimo u svijesti. Tamo, izvan grada postoji i u stalnoj je mijeni dinamičan mozaik složenih prostornih struktura i odnosa. Postajemo svjesni da, ako se ikada i moglo, ruralno više ne može biti shvaćeno u singularitetu. Pluralnost ruralnosti postaje nit vodilja njenog propitivanja. Mogući je pristup istraživanju te pluralnosti i mozaičnosti kompleksna tipologija izrađena tehnikama multivarijantnih analiza. One omogućavaju da se prostoru pristupi integralno, multidimenzionalno te da se utvrde međusobne veze između niza koreliranih varijabli. S tim je ciljem izrađena tipologija svih ruralnih i urbaniziranih naselja Hrvatske (6515 statističkih naselja 2001. godine), na temelju 59 varijabli. Analiza glavnih komponenta i faktorska analiza rezultirala je s osam ključnih faktora diferencijacije temeljem kojih je provedena klaster analiza. Njome je prepoznato sedam tipova ruralnih i urbaniziranih naselja Hrvatske: Dinamična, strukturno jača naselja; Dostupnija, o cirkulaciji ovisna naselja; Tržišno orijentirana poljo-privredna naselja; Ekonomski diversificirana, pretežito turistička naselja; Naselja poljoprivredne ekstenzifikacije i slabe demografske dinamike; Naselja ruralne periferije i Ostala izvangradska naselja. U radu se komentiraju obilježja pojedinih tipova u cilju prepoznavanja ograničenja te dosizanja svih razvojnih potencijala ruralne i urbanizirane Hrvatske.

Ključne riječi: selo, ruralnost, „izvanogradska“ Hrvatska, tipologija svih ruralnih i urbaniziranih naselja Hrvatske.

Aleksandar Lukić, Ph.D.; Professor Dane Pejnović, Ph.D.

Plurality of Rural Croatia

In the 1950s Croatia was predominantly an agricultural and rural country. In a period shorter than a human life, till the dawn of 21st century, this picture has completely changed in a whirl of social and economic processes that we have undergone. Non-urban Croatia today cannot be unambiguously defined because it is not only the rural and agricultural landscape we often have in mind. There is a very dynamic mosaic of complex and ever changing spatial structures and relations out there. We have gradually become aware that rurality cannot be seen as singular, if ever it was possible. Plurality of rural Croatia has become the guiding principle of all research. A possible approach to this mosaic plurality is a complex typology based on the techniques of multivariate analysis. They look at space as integral and multidimensional and establish connections among various correlated variables. A typology was created of all rural and urbanized settlements in Croatia (6,515 settlements, 2001 Census) based on 59 variables. The analysis of the main components and the factor analysis resulted in 8 key differentiation factors which allowed for the cluster analysis. It distinguishes seven types of rural and urbanized settlements in Croatia: 1) dynamic, structurally strong settlements, 2) easily accessible settlements, dependent on the circulation of population, 3) market-oriented agricultural settlements, 4) economically diversified settlements, mainly tourist resorts, 5) settlements of agricultural extensification and poor demographic dynamics, 6) rural periphery settlements and 7) other out-of-town settlements. The paper comments on characteristics of all different types of settle-

ments trying to recognize both their limits and potentials for the development of rural and urbanized Croatia.

Key words: village, rurality, “out-of-town“ Croatia, types of all rural and urbanized settlements in Croatia.

Prof. dr. sc. Sreten Vujović

Problemi ruralnog razvoja u postsocijalističkoj Srbiji

Cilj saopštenja jeste da delimično odgovori na pitanje kakvi se problemi javljaju u postsocijalističkom ruralnom razvoju Srbije. Reč je o sledećem međusobno povezanim problemima: 1. Demografski problem prvenstveno u vezi sa starenjem ruralnog stanovništva, promenama u porodici, domaćinstvu, i obrazovnoj strukturi; 2. siromaštvo i društvena isključenost; 3. nepovoljna posedovna struktura u vidu dominacije sitnog poseda; 4. povećana društvena nejednakost; 5. problem zemljoradničkih zadruga; 6. rodno-imovinske nejednakosti; 7. pretežno patrijarhalne, kolektivističke vrednosti ruralnog stanovništva; 8. regionalni dispariteti; 9. ekološki rizik; 10. nedovoljna produktivnost i konkurentnost poljoprivrede; 11. neintegrisani agroruralni razvoj; 12. problem vlasništva nad poljoprivrednim zemljištem u Srbiji za strane državljanke. Većina ovih problema je nasleđena iz socijalizma i „starog“ kapitalizma kada je modernizacija (evropeizacija) kasnila, bila usporena, ili je bila ubrzana, ali deformisana i nedovršena. Zaključak je da su današnji strateški ciljevi agroruralnog razvoja u Srbiji neusklađeni sa načelima agrarne politike EU, da se reformski zakoni u oblasti agrara nedovoljno primenjuju, da je produktivnost i konkurentnost srpske poljoprivrede slaba, kao i da ruralni razvoj nije integrisan.

Ključne riječi: ruralni razvoj, postsocijalistička Srbija, starenje ruralnog stanovništva, nasleđeni problemi, agroruralni razvoj.

Professor Sreten Vujović, Ph.D.

Problems of Rural Development in Post-socialist Serbia

The goal of this presentation is to partially answer the question what problems occur in the post-socialist rural development of Serbia. They are interrelated: 1) demographic problems primarily connected with the ageing of the rural population, changes in the family, the household and education structure, 2) poverty and social exclusion, 3) unfavourable structure of ownership, predominantly small estates, 4) increased social inequality, 5) problem of farmers' co-ops, 6) gender-property inequality, 7) predominantly patriarchal, collective values of rural population, 8) regional disparities, 9) ecological risk, 10) insufficient productivity and competitiveness of agriculture, 11) non-integrated agrorural development, 12) foreign citizens' land ownership problem. Most of these problems date back to socialism and "old" capitalism when modernization was either late and slow or fast but deformed and unfinished. We can conclude that today's strategic goals of agrorural development in Serbia are not in accordance with the principles of the EU agricultural policy. Also, agricultural legislation is not sufficiently implemented and productivity and competitiveness of Serbian agriculture is low.

Key words: rural development, post-socialist Serbia, ageing of the rural population, inherited problems, agrorural development.

Prof. dr. sc. Mina Petrovic

Stanovništvo seoskih područja u Srbiji: materijalna deprivacija i pretpostavke razvoja zasnovanog na lokalnim resursima

U radu se ukazuje na ključne nalaze dva empirijska istraživanja. Prvo su prikazani pokazatelji finansijskog siromaštva i materijalne deprivacije seoskog stanovništva u Srbiji, u skladu sa metodologijom Evropske unije (EU SILC) koja je bila osnov operacionalizacije empirijskog istraživanja na reprezentativnom uzorku za Srbiju u 2010. godini (UNDP-SECONS). Potom su analizirani stavovi građana seoskih naselja na osnovu istraživanja rađenog na reprezentativnom uzorku građana Srbije iz 2012. godine (Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu). Fokus je na ocenama ispitanika o nekim dimenzijama teritorijalnog kapitala naselja u kome žive, kao i na njihovim stavovima o odnosu lokalnih razvojnih kapaciteta i spoljašnjih razvojnih stimulansa, operacionalizovanih u skladu sa konceptima novog lokalizma to jest glokalizma, odnosno starog i novog regionalizma. U zaključku se ukazuje da ograničenja razvoja zasnovanog na lokalnim resursima (place based development) ne proističu samo iz materijalne deprivacije u naselju, koja ukazuje na „tvrde“ dimenzije teritorijalnog kapitala, već da veliku pažnju zahtevaju upravo „meke“ dimenzije ovog koncepta (otvorenost lokalnih aktera za kooperativnost sa globalnim akterima u profilisanju razvojne posebnosti mesta ali i prevladavanje pasivnosti u domenu očekivanja razvojnih podsticaja od države, itd.).

Ključne riječi: seoska područja u Srbiji, pokazatelji finansijskog siromaštva i materijalne deprivacije, koncept novog lokalizma.

Professor Mina Petrovic, Ph.D.

Population of Rural Areas in Serbia: Material Deprivation and Further Development Assumptions Based on Local Resources

This paper is about the key results of two empirical studies. First we present indicators of financial poverty and material deprivation of rural population in Serbia, according to the EU methodology (EU SILC) which was the operational basis for empirical research on the representative sample in Serbia in 2010 (UNDP-SECONS). Then we analyse attitudes of people from rural settlements based on the representative sample research in Serbia in 2012 (Institute for Social Research at the Faculty of Philosophy, University of Belgrade). We focus on the respondents' assessment of some aspects of the territorial capital of their settlement and their view of the local development capacity vs. initiatives from outside their communities, in accordance with the concept of new localism, that is glocalism, old and new regionalism. In our conclusion we point out that limited place-based development is not due solely to material deprivation which is the "hard" component of the territorial capital. The "soft" component also requires more attention. Openness and cooperation of local actors with global actors in the creation of their place identity is needed as well as less passiveness and dependancy on state subsidies etc.

Key words: rural areas of Serbia, indicators of financial poverty and material deprivation, concept of new localism.

Dr. sc. Franc Trček

Bela Krajina izgubljena u prijevodu - posttranzicijska dilema regionalnog razvoja ruralne periferne regije

Bela Krajina pogranična je regija u jugoistočnom dijelu Slovenije. Na dvjema stranama njenu prirodnu granicu čine Gorjanci i Kočevski rog, na trećoj strani granična rijeka Kupa. U tranzicijskom periodu nakon osamostaljenja Republike Slovenije ta pretežno ruralna regija postaje sve više periferna, naročito u infrastrukturnom i gospodarskom smislu. S kolapsom slovenskog gospodarstva, u zadnje se vrijeme taj periferni prostor suočava s dodatnim razvojnim preprekama kroz visok stupanj nezaposlenosti te demografski nepovoljne trendove.

U izlaganju ćemo predočiti analizu razvojne (ne)uspješnosti Bele krajine u zadnjih dvadesetak godina te pokušati odgovoriti na pitanje odakle i kako generirati budući razvoj te ruralne periferne regije.

Ključne riječi: Slovenija, Bela Krajina, ruralna regija, periferna regija, mogućnost razvoja.

Franc Trček, Ph.D.

Bela Krajina Lost in Translation - Post-transition Dilemma of Regional Development in a Rural Peripheral Region

Bela Krajina is a border region in the southeast of Slovenia. On two sides its natural border are Gorjanci and Kočevski rog and on the third side it is the Kupa river. In the transition period, after Slovenia's independence, this mainly rural region grew increasingly peripheral especially in infrastructure and economy. Lately, due to the collapse of Slovenian economy, this region has encountered further difficulties which delay its development, such as high unemployment and unfavourable demographic trends.

In the presentation we aim to analyse the success / failure of Bela krajina to develop in the last 20 years and also try to provide some answers: where and how to generate the means for the future progress of this rural peripheral region.

Key words: Slovenia, Bela Krajina, rural region, peripheral region, development options.

Prof. dr. sc. Nenad Starc

Održivost, samodostatnost, marginalnost, inzularnost - mogu li zajedno na malom otoku?

Po definiciji inzularni ali i inzularizirani, u mnogome marginalizirani, malo u čemu samodostatni i jedva održivi, mali su otoci već desetljećima zanimljivi istraživačima svih vrsta. Na otoke, što manje to bolje, iskrcavaju se prirodoslovci, sociolozi, antropolozi, čak i ekonomisti, a kad istraže i ot-plove, redovno izvještavaju da su demografski, socijalni, ekonomski i kulturni procesi koji bi trebali determinirati način i kvalitetu otočnog života naprosto stali. Urbani razvoj determinirao je onaj inzularni tako da ga je zaustavio, a prostorna podjela rada učinila je otoke ovisnima o kopnu. Dok stanovništvo većih otoka raste zahvaljujući novim, doseljenim otočanima, stanovništvo malih je opadajući stiglo do minimuma i stagnira već nekoliko desetljeća.

Ova ekonomska i društvena pat-pozicija ne može se otkloniti bez odgovarajuće razvojne prostorno-ekonomske politike. Ona mora biti prostorno, ekonomski i društveno integrirana, a ciljeve treba izvesti iz ekonomske i društvene povijesti otoka koji su znali opstajati kad su se bez kopnenih utjecaja oslanjali na vlastite resurse. Osnovni su dinamički ciljevi održivi razvoj i samodostatnost u vodoopskrbi i proizvodnji hrane i energije oslonjena na suvremene tehnologije. Samodostatni otok ostaje ekonomski marginaliziran u širim prostornim podjelama rada, ali mu to više ne zaprečuje razvoj. S druge strane, mali otoci ne smiju ostati društveno i kulturno samodostatni. Jedan od ciljeva razvojne politike mora biti i najveća moguća uključenost otočana u šira društvena i kulturna kretanja.

Ključne riječi: inzularnost, mali otoci, razvojna prostorno-ekonomska politika, održivi razvoj.

Professor Nenad Starc, Ph.D.

Sustainability, Self-sufficiency, Marginality, Insularity - Can They Go Together on a Small Island?

By definition insular, but insularised and greatly marginalized as well, insufficiently self-contained and hardly sustainable, small islands have been interesting to explorers of all kinds for decades. Natural scientists, sociologists, anthropologists and even economists land on islands, the smaller the better, and after they do their research and sail away, they write their reports in which they say that demographic, social, economic and cultural processes which determine the quality of life on islands, have simply stopped. Urban development has determined island development by halting it and spatial distribution of employment has made islands dependent on land. While the population grows on bigger islands due to newcomers, the population of small islands has reached its minimum and suffers decades of stagnation.

This economic and social stalemate situation cannot be resolved without integrated spatial, economic and social development policy. In order to define successful goals, it is necessary to look back at the past when islands relied on their own resources and were not dependent on or influenced by land for survival. The main dynamic goals are sustainable development and self-sufficiency in water supply and food and energy production based on new technologies. A self-contained island remains marginalized in a broader distribution of employment but this fact no longer hinders its progress. On the other hand, small islands should not be socially and culturally self-contained. One of

the goals has to be the biggest possible inclusion of islanders in all social and cultural events.

Key words: insularity, small islands, spatial and economic development policy, sustainable development.

Dr. sc. Jelena Zlatar

Održivi razvoj jadranskih otoka

Kako bi se održivi razvoj jadranskih otoka uspostavio na optimalan način, što je cilj kojem teže različiti autori koji su se razvojem otoka bavili (Defilippis, 2001; Vidučić, 2007; Lay, 2007.; Starc, 2002.; Župančić, 2000.; Radinović, Par, Gugić, 2004.; Tomić i sur., 1999; Šimunović, 2007.; Tonković i Zlatar, 2013. i dr.) potrebno je prvenstveno uspostaviti ravnotežu između razvojnih segmenata ključnih za svaki otok - *poljoprivrede, industrije, turizma*. Pri tome moraju biti prisutne glavne dimenzije koncepta održivog razvoja: *ekološka, ekonomska i društvena*, a carrying capacity svakog otoka uzet u obzir. U području poljoprivrede naglasak treba staviti na okrupnjivanje i brendiranje otočkih proizvoda kroz povezanost s turizmom, pri čemu se od proizvodnih grana ističe maslinarstvo. Industrija (primjer tvornice Sardina, Postira na Braču) se pokazala važnom karikom u razvoju otoka zbog zapošljavanja velikog broja stanovnika, kao i zbog izvoza proizvoda. U turizmu je potrebno pronaći način za iskorištavanje turističkih kapaciteta koji ne prijeti održivosti ili identitetu pojedinih mjesta na otocima (što je često slučaj s masovnim turizmom), razvijajući pritom i nove tipove turizma kao što su ekološki, nautički, sportski ili medicinski turizam.

Na kraju, u okviru nedavnog ulaženja Hrvatske u EU, ključno je uspostavljanje i definiranje općih razvojnih ciljeva i planiranje strateških orijentacija otoka kroz konkretne političke strategije i uključivanje svih tipova aktera. Pri tome je nužno i uspostavljanje njihove suradnje; prvo na lokalnoj razini svakog otoka a zatim i šire.

Ključne riječi: jadranski otoci, održivost, turizam, industrija, poljoprivreda, dimenzije održivog razvoja.

Jelena Zlatar, Ph.D.

Sustainable Development of the Adriatic Islands

In order to achieve optimal sustainable development of the Adriatic islands which is the goal of various authors concerned with it (Defilippis, 2001; Vidučić, 2007; Lay, 2007; Starc, 2002; Župančić, 2000; Radinović, Par, Gugić, 2004; Tomić et al.1999; Šimunović, 2007; Tonković and Zlatar, 2013 etc.), first of all it is necessary to establish the balance of segments important for the development of every island: *agriculture, industry, tourism*. Also the *ecological, economic and social* component of sustainable development have to be taken into account, as well as the carrying capacity of each island. In agriculture olive growing is the most prominent branch and the accent is on product branding and large-scale sales. Industry (the sardine factory in Postira, Brač) is proving to be an important link in the chain because it provides employment for a lot of inhabitants and increases export. In tourism it is important to estimate the carrying capacity of places on islands so that their sustainability or identity are not threatened (which is often the case with mass tourism). New types of tourism (ecological, nautical, sport or medical) are welcome.

In the light of recent Croatian joining the EU, it is vital to define and establish strategic development goals for the Adriatic islands. All types of actors should be involved and their cooperation ensured first at a local and then broader level.

Key words: the Adriatic islands, sustainability, tourism, industry, agriculture, sustainable development.

Dr. sc. Srđan Šljukić

Ruralni razvoj i zemljoradničke zadruge: čekajući zakon

Kao institucija modernog društva, zemljoradnička zadruga (kooperativa) predstavlja jednu od poluga integralnog ruralnog razvoja. Svojim delovanjem, zemljoradničke zadruge povećavaju ne samo ekonomski, nego i socijalni i kulturni kapital ruralnih područja. S obzirom da pravne norme čine okosnicu normativnog sistema modernih društava, postojanje zadruga najčešće biva regulisano zakonom. Samo donošenje zakona, međutim, predstavlja društveni proces u kome je moguće prepoznati interese brojnih aktera.

Predmet ovog priloga jeste analiza društvenih aspekata pravnog regulisanja položaja zemljoradničkih zadruga u Republici Srbiji, sa posebnim osvrtom na najnoviji Nacrt zakona o zadrugama (2013). U Republici Srbiji još uvek su na snazi zakoni o zadrugama iz devedesetih godina, a mnogobrojni nacrti pripremljeni od 2002. godine na ovamo nisu dočekali da budu pretočeni u pravne norme.

Ključne reči: moderna društva, Republika Srbija, pravo, zemljoradničko zadrugarstvo.

Srđan Šljukić, Ph.D.

Rural Development and Farmers' Cooperatives: Waiting for Legislation

In modern society, farmers' co-ops are an important lever of integral rural development. With their activities they increase not only economic, but also social and cultural capital of rural areas. Cooperatives are usually regulated by law which is the normative basis of modern societies. Passing laws, rules and regulations is, however, a process in which numerous actors have their different interests.

In this paper we analyse social aspects of the legal regulation of cooperatives in the Republic of Serbia and especially the latest Draft Law on Co-ops (2013). In Serbia laws about co-ops from 1990s are still valid and a lot of drafts since 2002 have not yet become laws.

Key words: modern societies, the Republic of Serbia, law, farmers' cooperatives.

Prof. dr. sc. Slobodan Vukićević; mr. sc. Rade Šarović

Sociološka vizura razvoja ruralnog područja i perspektiva sela u Crnoj Gori

Sociološka vizura predstavlja teorijsku eksplikaciju kvalitativnog posredovanja prirodnog i društvenog razvoja ruralnog područja koje prati adekvatna tipologija naselja-sela. Tako kompleksan razvoj osposobljava ruralno područje da uspješnije reaguje na izazove tržišta, ali i na zadovoljavanje sociokulturnih potreba svog stanovništva. Na ruralnom području se konstituišu sopstvene snage motivisane sopstvenom perspektivom i životnim opredeljenjem da unapređuju kvalitet života na ruralnom području. Posledice neuvažavanja ovih pretpostavki sadržane su u sadašnjem nepovoljnom i besperspektivnom položaju ruralnih područja u Crnoj Gori. Parcijalnim mjerama se ne postiže željena racionalnost, ni kratkoročno, pogotovo ne dugoročno. Racionalnost se ne sadrži samo u profitu, već ona ima puno značenje i smisao u ukupnom načinu života ljudi koji se bave ovom djelatnošću, njihovih porodica i razvijenosti lokalne i šire zajednice. Teorijska razrada ovih problema i u drugom dijelu rada empirijski nalaz, predstavljaju osnovu na kojoj se danas bezuspješno pokušava graditi budućnost porodičnog poljoprivrednog gazdinstva i crnogorskih sela u cjelini.

Ključne riječi: selo, razvoj, perspektive, Crna Gora.

Professor Slobodan Vukićević, Ph.D.; Rade Šarović, M.Sc.

Sociological Vision of the Rural Area Development, Montenegro Village Prospects

Sociological vision is a theoretical explanation of the natural and social development of the rural area accompanied by an adequate typology of settlements-villages. Such complex development enables rural areas to rise to the market challenge more successfully and also meet sociocultural needs of their population. The rural area is empowered by its inhabitants who are motivated by their own life perspective and choice to improve life in the rural area. Disregard of this premise has led to today's unfavourable situation with few prospects in rural areas in Montenegro. Partial measures do not achieve the desired rationality, neither short-term, particularly not long-term. Rationality is not only about the profit, its full meaning is in the entire way of life of people who work in agriculture, their families and the progress of their local and extended community. The theoretical examination of these problems and the empirical findings in the second part of the paper are the basis on which we are today unsuccessfully trying to build the future of family farms and Montenegro villages on the whole.

Key words: village, development, prospects, Montenegro.

Dr. sc. Jasenka Kranjčević, dipl. ing. arh.

Treba li ruralni prostor prostorno planiranje?

Poznata je činjenica da se ruralni prostor uslijed brojnih modernizacijskih procesa sve više i brže mijenja. Slijedom navedenog poljoprivreda više nije osnovna prepoznatljiva funkcija ruralnog prostora iako poljoprivredne/šumske površine dominiraju ruralnim prostorom.

Obzirom da se u ruralnom prostoru odvijaju različiti i brojni međusobno uvjetovani procesi s pravom se možemo pitati koliko organizirani javni sektor kroz prostorno planiranje može doprinijeti razvoju ruralnog prostora?

Ako se uzme u obzir samo najkraća definicija prostornog planiranja „optimalni raspored ljudi, dobara i djelatnosti“ zaključuje se da se prostornim planovima na nacionalnoj, regionalnoj ili lokalnoj razini može doprinijeti razvoju ruralnog prostora.

Prostorni planovi, istovremeno kao usmjeravajući ili provedbeni dokumenti, usvojeni od nadležnih tijela putem svojih regulativnih mjera svakako mogu doprinijeti razvoju ruralnog prostora. Ali pri tome je važan prethodno jasno definirani odnos prostornog planiranja prema zemljišnoj politici ali ne samo prema politici poljoprivrednog zemljišta već i građevinskog.

Pri tome svakako je važno da se poštuje interes sviju i načelo jasnih odnosa. Jer sagledavanje ruralnog prostora isključivo putem ostvarenje ekonomske dobiti pojedinog sektora

ili pojedinca može izazvati negativne posljedice kako za pojedinca tako i za ruralni prostor.

Ključne riječi: razvoj ruralnog prostora, prostorno planiranje, zemljišna politika, načelo jasnih odnosa.

Jasenka Kranjčević, Ph.D., B.S.Arch.

Is Spatial Planning Necessary in Rural Areas?

Numerous modernization processes are changing rural space a lot and fast. Agriculture is not its basic and most recognizable function any more, although fields and woods still dominate it.

Various, interconnected processes take place in rural space and therefore we should rightly ask ourselves: how much can organized public sector and spatial planning help rural space development?

If we consider even the shortest definition of spatial planning as “the optimum distribution of people, goods and activities“, it is obvious that national, regional and local spatial planning can help the development of rural space.

Spatial plans, documents adopted and implemented by authorities, can certainly contribute to the rural space development with their regulatory measures. However, it is important to clearly define spatial planning with regard to both agricultural and building land policy.

It is vital to respect everybody’ interest and transparent relations. If rural space is seen only in the light of profit-making (either by a whole sector or an individual), this can have negative effects on both man and space.

Key words: rural space development, spatial planning, land policy, principle of clear relations.

Dr. sc. Tatjana Gredičak

Mogućnosti razvoja ruralnog turizma u RH

Putem diversifikacije ruralnih ekonomskih aktivnosti, poljoprivrednici i ostalo ruralno stanovništvo nastoje osigurati dodatne izvore prihoda. Ruralni turizam, tradicijski obrti, izravna prodaja, pogoni za prodaju na farmama, nepoljoprivredne usluge ili pogoni za korištenje obnovljivih izvora energije pridonose razvoju ruralnih područja.

Ruralni turizam spektar je aktivnosti, usluga i dodatnih sadržaja koje organizira ruralno stanovništvo u cilju privlačenja turista u ruralno područje te stvaranja dodatnog prihoda. Službena statistika u RH poznaje samo pojam kontinentalnog turizma te govori da su u ukupnom turističkom prometu RH u 2006. godini kontinentalne županije (bez Grada Zagreba) sudjelovale sa samo 5,2% dolazaka i 2,2% noćenja. S druge strane, postoji niz prednosti za razvoj ruralnog turizma kao što su, npr.: bogata prirodna, kulturna, povijesna i graditeljska baština, ekološki čisto prirodno okruženje i činjenica da je ruralni turizam „turizam kroz cijelu godinu“.

Vežano uz razvojnu dinamiku ruralnog turizma nailazi se na niz poteškoća i to: administrativnih, organizacijskih i financijskih. Neka od ograničenja za razvoj ruralnog turizma su: loša osnovna i turistička infrastruktura ruralnih područja, slaba motiviranost lokalnog stanovništva i nepostojanje tradicije bavljenja turizmom, neadekvatna educiranost, nedovoljno strukturirana i organizirana ponuda, nepostojanje integrirane marketinške komunikacije prema tržištu te nedostatak financijskih sredstava. Mogućnosti koje bi trebalo iskoristiti kako bi se premostio raskorak između pozicije u

kojoj je ruralni turizam i u kojoj bi trebao biti su: turistička valorizacija prirodne i kulturne baštine, uključivanje svih relevantnih dionika na turističkom tržištu u cilju stvaranja novog turističkog proizvoda te sustavan razvoj posebnih oblika turizma, npr. lovnog, ribolovnog, odmorišnog, sport-sko-rekreacijskog, zdravstvenog, kulturnog, gastronomskog, enogastronomskog, avanturističkog, edukacijskog, vjerskog, turizma zaštićenih dijelova prirode itd.

Važnost je ruralnog turizma u velikoj interakciji poljoprivredne proizvodnje, proizvodnje tradicionalnih proizvoda, prezentiranja tradicije, tradicijske gastronomije i turističkih usluga, odnosno korištenju već postojećih resursa. Razvoj ruralnog turizma bazira se na održivom razvoju. To je vidljivo u revitalizaciji već postojeće, tradicijske gradnje, odnosno baštine kojoj se daje nova namjena i to turistička. U vremenu kada se mnogo govori, piše i raspravlja o gornjoj granici izgradnje objekata namijenjenih turizmu, kada se stvara vrlo veliki pritisak na prostor zbog gradnje novih kapaciteta, ruralni turizam na potpuno drugačiji način pokušava objediniti, obnoviti i organizirati prostor. Ruralni turizam nema potrebu za izgradnjom novih kapaciteta, već se susreće s izazovima kako na najbolji i najkvalitetniji način iskoristiti postojeće strukture.

Ruralni prostor, kao osnovni resurs za razvoj ruralnog turizma, ogroman je potencijal u zadovoljavanju potreba gradskog stanovništva za mirom i prostorom za rekreaciju na otvorenom.

Ključne riječi: diversifikacija ruralnih ekonomskih aktivnosti, ruralni prostor, ruralni turizam, posebni oblici turizma.

Tatjana Gredičak, Ph.D.

Potential for Rural Tourism Development in Croatia

By diversifying rural economy activities, agricultural workers and the rest of rural population try to earn some extra income. Rural tourism, traditional crafts, direct sales, processing plants on farms, non-agricultural services, renewable energy plants - all of these help develop rural areas.

Rural tourism is a broad spectrum of activities and services organized by the local population to attract tourists to rural areas and provide additional income. Official statistics of the Republic of Croatia recognize only the term continental tourism and state that in 2006 continental counties (without the City of Zagreb) participated with only 5.2% arrivals and 2.2% overnight stays in the total tourist travel. Still, there are numerous prerequisites for the development of rural tourism, such as rich natural, cultural, historical and architectural heritage, clean environment and "tourism throughout the year".

However, a number of administrative, organizational and financial difficulties are connected with the development dynamics of rural tourism. Some of the problems are: bad infrastructure (both basic and tourist), poorly motivated local population and no tradition in tourism, absence of adequate education for work in tourism, insufficiently structured or organized tourist offer, poor marketing, lack of funds. In order to bridge the gap between rural tourism today and what it should become in future, the following possibilities are to be considered: valorization of natural and cultural heritage, integration of all relevant participants in tourist

activities with a new tourist product in mind, systematic development of specific types of tourism, such as fishing and hunting, sport and recreation, leisure (the sun and the sea), health, culture, gastronomy and enology, adventure, education, religion, exploration of protected natural areas etc. The importance of rural tourism is in the interactive use of already existing resources: agricultural production, traditional products, presentation of tradition, gastronomy and services. Rural tourism is based on sustainable development. It is visible in the renovation of traditional architecture which is given a new purpose in tourism. Now when there is a lot of pressure and controversy about the space and the tourist carrying capacity of a place, rural tourism unites, organizes and renews space in an entirely different way. It does not need to build new objects but rises to the challenge how to best use the existing structures.

Rural space, this basic resource for the development of rural tourism, has a huge potential to satisfy the need of urban population for piece, quiet and open- air recreation.

Key words: diversification of rural economic activities, rural space, rural tourism, specific types of tourism.

Dr. sc. Damir Demonja; dr. sc. Vladimir Stojanović

Ruralni turizam: iskustva Hrvatske i Srbije

Ruralni turizam značajni je činitelj u aktivaciji i održivom razvoju ruralnih područja. Njegova važnost prvenstveno se ogleda u vrlo važnoj interakciji između poljoprivredne proizvodnje, proizvodnje tradicionalnih proizvoda, očuvanja kultiviranog krajolika, predstavljanja tradicije i kulturnih posebnosti, tradicionalne gastronomije i turističkih usluga, te korištenja postojećih resursa. Ruralni turizam pomaže očuvanju lokalnog identiteta, tradicije i običaja štiteći na taj način okoliš, jača autohtonu, tradicijsku i organsku proizvodnju, i podupire razvoj ruralnih područja koji se temelji na održivom razvoju.

Ruralni prostor u Hrvatskoj zauzima 91,6% njezine površine i odlikuje se velikom zemljopisnom i društvenom raznolikosti, što je velik potencijal za ruralni turizam. Ruralni turizam u Hrvatskoj, kao poseban oblik turizma u ruralnim područjima, koja su sa svojim prirodnim i kulturnim resursima temelj za razvoj kvalitetne turističke ponude, počeo se razvijati u posljednje vrijeme i ima manju važnost nego maritimni turizam.

Prevladavajući tip krajolika u Srbiji je, također, ruralni prostor, i ruralni turizam preferirani je oblik turizma u skladu s Nacionalnom strategijom za turizam. Srbija je zemlja raznovrsnih prirodnih obilježja s mnogim atraktivnim spomenicima i kulturnim vrijednostima. Glavne aktivnosti u ruralnom turizmu su: pješačenje, izleti u prirodu (nacionalne parkove, zaštićena područja, itd.), lokalni festivali, i mnoge druge

zabavne aktivnosti. Ruralni turizam u Srbiji gotovo u cijelosti je okrenut domaćem tržištu.

Ova rasprava dat će pregled stanja ruralnog turizma u Hrvatskoj i Srbiji, izdvojiti će specifičnosti (razlike, sličnosti i probleme) hrvatskog i srpskog ruralnog turizma, predložiti će smjernice za njegov budući razvoj i, naposljetku, izdvojiti će moguće načine suradnje u području ruralnog turizma između tih dviju zemalja.

Ključne riječi: Hrvatska, Srbija, ruralni turizam, specifičnosti, smjernice, suradnja.

Damir Demonja, Ph.D.; Vladimir Stojanović, Ph.D.

Rural Tourism: Experience in Croatia and Serbia

Rural tourism is an important factor of sustainable development in rural areas. It comprises a strong interaction among different components: agricultural production, traditional products, preservation of cultivated landscape, presentation of unique tradition and culture, gastronomy and tourist services, the use of existing resources. Rural tourism helps to protect the local identity, tradition and customs thus preserving the environment, strengthening autochthonous and organic production and supporting the development of rural areas based on sustainable development.

The rural area in Croatia occupies 91.6% of its overall surface. It is characterized by great geographic and social diversity, excellent for rural tourism which has started developing lately and is less prominent than maritime tourism. Rural areas with their natural and cultural resources present firm foundations for the development of high quality tourist products and services.

In Serbia, landscape is also predominantly rural and rural tourism is the preferred type of tourism, in accordance with the national strategy for tourism. Serbia is a country of great natural and cultural diversity with lots of attractive monuments. The principal activities in rural tourism are hiking, trips to national parks and protected regions, local festivals and other fun activities. In Serbia rural tourism is almost completely home-market oriented.

In this presentation we examine rural tourism in both Croa-

tia and Serbia, point to the specific problems, differences and similarities, propose guidelines for the future development and, finally, suggest some ways and means of cooperation between the two countries.

Key words: Croatia, Serbia, rural tourism, specific traits, guidelines, cooperation.

Dr. sc. Nataša Bokan

Ekosela u Hrvatskoj: novo lice ruralnog

Ekosela, kao namjerne, proekološki orijentirane male zajednice, razvijaju se posljednjih desetljeća ponajviše u Zapadnoj Europi i Sjevernoj Americi. U Hrvatskoj smo istražili prvih pet ekosela, nastalih u posljednjih deset godina. 2011/2012 godine proveli smo kvalitativno istraživanje, višestruku studiju slučaja u zajednicama Recikliranog imanja Vukomerić, Rovinjskog sela, Ekosela Blatuša te Bračke i Neokulturalne zajednice. Ciljevi su istraživanja bili utvrditi predstavljaju li ekosela u Hrvatskoj povratak „na zemlju“, povratak selu u društvenoj, ekonomskoj i ekološkoj dimenziji te koja su obilježja tog povratka/odlaska u ruralni prostor. U teorijskom smislu, cilj je bio uvesti i afirmirati pojam i fenomen ekosela u hrvatskoj sociološkoj javnosti kao nove i relevantne teme. Rezultati istraživanja pokazali su da ekosela u Hrvatskoj svojim djelovanjem afirmiraju određene aspekte ruralnosti, i to kroz vrednote postmodernog i postmaterijalističkog svjetonazora, stvarajući time obrasce egalitarnosti, integracije, kohezije i održivosti u društvenim odnosima.

Ključne riječi: ekosela, višestruka studija slučaja, povratak/odlazak u ruralni prostor.

Nataša Bokan, Ph.D.

EcoVillages in Croatia: A New Face of Rurality

Ecovillages, intentional and pro-ecological small communities, have been developing mostly in Western Europe and North America in the last few decades. We have examined the first five ecovillages which have developed in Croatia in the last ten years. In 2011/2012 we carried out qualitative research, a multiple case study in the communities of the Recycled Estate Vukomerić, Rovinj Village, Ecovillage Blatuša and Brač and Neocultural community. The aim of our research was to establish whether ecovillages in Croatia are “back to the land“ movement, return to the village socially, economically and ecologically, and what the characteristics of that move to rural space are. Theoretically, our aim was to introduce and promote the idea of ecovillage as a new and relevant topic for Croatian sociology. The results of our research show that Croatian ecovillages promote certain aspects of rurality, through values of post-modern and post-materialistic worldview, thus creating egalitarianism, integration, cohesion and sustainability in social relations.

Key words: ecovillages, multiple case study, return/move to rural space.

Doc. dr. sc. Anica Čuka

Depopulacija i deagrarizacija - ključni čimbenici promjena otočnoga agrarnog krajolika

Procesi depopulacije i deagrarizacije desetljećima su prisutni na većini hrvatskih naseljenih otoka. Sukladno tome, otočni agrarni krajolik od sredine 20. stoljeća doživljava značajnu preobrazbu. Napuštanje poljoprivrede kao nekoć prevladavajuće otočne gospodarske djelatnosti te zapuštanje nekoć kultiviranih otočnih polja i terasiranih površina dovelo je do nestanka pojedinih vrsta agrarnog krajolika. Najznačajnije promjene zabilježene su na površinama koje su nekoć bile pod vinogradima, oraničnim površinama i pašnjacima. Vrhunac agrarnog korištenja otoci su doživjeli krajem 19. i početkom 20. stoljeća pa se sukladno navedenim prevladavajućim socio-geografskim procesima na otocima značajno promijenio i način korištenja zemljišta.

Tradicionalni otočni agrarni krajolik na pojedinim je otocima potpuno neprepoznatljiv budući da su suhozidi, terase, poljske kućice i gomile značajnim dijelom prekrivene autohtonom vegetacijom. S nestankom tih simbola tradicionalnog otočnog krajolika nestaje i značajan, prepoznatljiv dio kulturne baštine hrvatskih otoka. Posebno su ugroženi agrarni krajolici malih naseljenih otoka i otoka udaljenijih od kopna, ali i agrarna područja većih otoka smještena po dalje od mora ili od otočnih naselja.

Ključne riječi: depopulacija, deagrarizacija, hrvatski otoci, agrarni krajolik.

Anica Čuka, Ph.D.

Depopulation and Deagrarization - Key Factors of Change of Island Agricultural Landscape

Depopulation and deagrarization have been present on most populated Croatian islands for decades. Accordingly, island agricultural landscape has undergone a significant change since the mid 20th century. Abandonment of agriculture which once used to be the main island activity and neglect of cultivated fields and terraced surfaces have led to the disappearance of certain types of agricultural landscape. The biggest change is noticeable on land that was used for vineyards, fields and pastures before. Agricultural exploitation of land was at its peak at the end of 19th and beginning of 20th century. The above mentioned dominant socio-geographic processes on islands have significantly influenced land usage.

Traditional island agricultural landscape is totally unrecognizable on some islands because drywalls, terraces, field houses (shelters from bad weather), stone heaps - are mostly covered by autochthonous vegetation. When such symbols of traditional island landscape are gone, an important and recognizable segment of cultural heritage of Croatian islands is forever lost. Especially endangered are small populated islands and those far from the land, but also agricultural areas of bigger islands which are not near the sea or island settlements.

Key words: depopulation, deagrarization, Croatian islands, agricultural landscape.

Dr. sc. Biserka Dumbović Bilušić, dipl. ing. arh.

Krajolici - baština ruralnog prostora

Na teritoriju Hrvatske, raznolikih geomorfoloških i mikroklimatskih obilježja stvoreni su različiti tipovi ruralnih krajolika usporedivi s europskim regijama mediteranskog i panonskog područja. Karakter ruralnog krajolika određuju osim prirodnih čimbenika, tipovi naselja (sela i malih gradova), poljodjelske i ostale uporabne površine koje odražavaju tradiciju, tehnologije, znanja i vještine ljudi koji su ga tijekom povijesti oblikovali i prilagođavali svojim potrebama. Mnoga ruralna područja pripadaju organski i spontano razvijanim krajolicima stvaranih stoljećima, nerijetko i tisućljećima te imaju vrijednost baštine. U posljednjim desetljećima prolaze bitne promjene uvjetovane gospodarskim, socijalnim, vlasničkim i ostalim uvjetima - s jedne strane u obliku eksplozije građenja, a s druge napuštanjem sela i čitavih područja. Dosadašnji stupanj stručnih aktivnosti na provedbi postupaka prepoznavanja, vrjednovanja i zaštite ruralnih krajolika je nedostatan, posebice u planiranju zaštite te korištenju njegovih mogućnosti za održivi razvitak. Održiva zaštita uključuje korištenje i uporabu ruralnih krajolika kroz primjenu novih metoda u planiranju i upravljanju njegovom kulturnom i prirodnom dimenzijom. Integracija u prostorno planiranje, kao i u sektorske politike posebice one koje imaju izravan ili neizravan utjecaj na razvoj krajolika može pridonijeti zaštiti, upravljanju i poboljšanju ruralnih krajolika.

Ključne riječi: ruralni krajolik, baština, vrednovanje, održiva zaštita.

Biserka Dumbović Bilušić, Ph.D., B.S.Arch.

Landscape - Heritage of Rural Space

In Croatia, with its different geomorphological and microclimatic features, various types of rural landscape have been formed, comparable to Mediterranean and Pannonian regions in Europe. Except by nature, the character of rural landscape is determined by the type of settlement (villages and small towns), arable land and other usable surface which reflect the tradition, technology, knowledge and skills of all the people who have created it throughout the history and adapted it to their needs. A lot of rural areas belong to organic and spontaneously developed landscapes which have been formed over centuries, even millennia. They have the value of historical heritage. In recent decades, however, they have undergone significant changes because of changes in economy, society, ownership. On the one hand, there has been a huge amount of construction work and on the other - abandonment of villages and entire regions. Until now, rural landscape has not been sufficiently valued or protected nor its potential used in sustainable development. Rural landscape should be exploited using new methods of planning and managing its natural and cultural richness. Integration into spatial planning may contribute to its protection, management and improvement.

Key words: rural landscape, heritage, evaluation, sustainable protection.

Popis sudionika:

- Bilić, Stipan** - KONDIN d.o.o. za razvoj i unapređenje konditorske industrije
e-mail: kondindoo@net.amis.hr
- Bokan, Nataša** - Agronomski fakultet, Zavod za agrarnu ekonomiku i ruralni razvoj, Sveučilište u Zagrebu
e-mail: nbokan@agr.hr
- Cifrić, Ivan** - Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za sociologiju
e-mail: icifric@ffzg.hr
- Cvjetičanin, Vlado** - Zagreb, Hrvatska
e-mail: v.cvjeticanin@gmail.com
- Čuka, Anica** - Odjel za geografiju, Sveučilište u Zadru
e-mail: acuka@unizd.hr
- Demonja, Damir** - Institut za razvoj i međunarodne odnose, IRMO
e-mail: ddemonja@irmo.hr
- Dumbović Bilušić, Biserka** - Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Zagrebu
e-mail: biserka.dumbovic@zg.t-com.hr
- Gredičak, Tatjana** - Ministarstvo turizma, Zagreb
e-mail: tatjana.gredicak@mint.hr
- Hodžić, Alija** - Institut za društvena istraživanja u Zagrebu (u mirovini)
e-mail: alija@idi.hr
- Kranjčević, Jasenka** - Institut za turizam, Zagreb
e-mail: jasenka.kranjcevic@iztzg.hr
- Livada, Svetozar** - Zagreb, Hrvatska
e-mail: svetko.livada@gmail.com
- Lukić, Aleksandar** - Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Geografski odsjek
e-mail: acolukic@gmail.com

- Mataga, Željko** - Hrvatski zadružni savez, Zagreb
(u mirovini)
- Nejašmić, Ivo** - Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
e-mail: ivo.nejasmic@ufzg.hr
- Pejnović, Dane** - Prirodoslovno-matematički fakultet
Sveučilišta u Zagrebu, Geografski odsjek
- Petak, Antun** - Institut za društvena istraživanja u
Zagrebu (u mirovini)
e-mail: antun.petak@zg.t-com.hr
- Petovar, Ksenija** - Arhitektonski fakultet Univerziteta u
Beogradu (u mirovini)
e-mail: petovar@sbb.rs
- Petrović, Mina** - Filozofski fakultet u Beogradu, Odeljenje
za sociologiju
e-mail: mipetrov@f.bg.ac.rs
- Puljiz, Vlado** - Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Studijski centar socijalnog rada (u mirovini)
e-mail: vlado.puljiz@zg.htnet.hr
- Starc, Nenad** - Ekonomski institut u Zagrebu
e-mail: nstarc@eizg.hr
- Stevanović, Đura** - Zavod za proučavanje sela, Beograd
e-mail: vlasinskisusreti@gmail.com
- Stojanović, Vladimir** - Prirodno-matematički fakultet,
Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo,
Univerzitet u Novom Sadu
e-mail: vladimir.stojanovic@dgt.uns.ac.rs
- Svirčić Gotovac, Anđelina** - Institut za društvena
istraživanja u Zagrebu
e-mail: angelinasg@gmail.com
- Šarović, Rade** - Filozofski fakultet Nikšić, Studijski
program za sociologiju, Univerzitet Crne Gore
e-mail: sarovicrade@gmail.com

Šljukić, Srđan - Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

e-mail: ssljukic@yahoo.com

Trček, Franc - Fakultet za družbene vede, Ljubljana, Slovenija

e-mail: franc.trcek@fdv.uni-lj.si

Vujović, Sreten - Filozofski fakultet u Beogradu, Odeljenje za sociologiju

e-mail: sreten.vujovic@gmail.com

Vukićević, Slobodan - Filozofski fakultet Nikšić, Studijski program za sociologiju, Univerzitet Crne Gore

Zlatar, Jelena - Institut za društvena istraživanja u Zagrebu

e-mail: zlatar.jel@gmail.com